

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
СЕНАТА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 6

БЕОГРАД, 1937 ГОДИНЕ

КЊИГА I

XI РЕДОВНИ САСТАНАК

СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 20 МАРТА 1937 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ :

Претседник
ДР. ЖЕЛИМИР МАЖУРАНИЋ

и

Потпретседници
МИЛАН СИМОНОВИЋ И ДР. МИРОСЛАВ ПЛОЈ

Секретар
ДР. ЂУРО КОТУР

Присутни су г. г. Министри: Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић, Министар унутрашњих послова др. Антон Корошец, Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо, Министар без портфеља др. Шефкија Бехмен, Министар правде др. Никола Суботић, Министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Цветковић, Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић, Министар финансија Душан Летица и Министар просвете Добривоје Стошовић.

Почетак у 9.15 часова.

САДРЖАЈ:

1. — Читање и усвојење записника X редовног састанка;

2. — Дневни ред: Наставак претреса извештаја Финансиског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансиског закона за годину 1937/38. — Предлог буџета примљен је у начелу.

Говорници: Јово Бањанин, Драгослав Ђорђевић (ради личног објашњења), Милутин Драговић (ради личног објашњења), извештач већине Фран Смодеј, Министар финансија Душан Летица и инж. Дака Поповић (ради личног објашњења).

Претседник др. Желимир Мажуранић: Господе сенатори, отварам XI редовни састанак Сената. Молим г. секретара да прочита записник прошлог састанка.

Секретар др. Ђуро Котур прочита записник X редовног састанка.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Има ли какве примедбе на овај записник? (Узвици на левици: Нисмо га ни чули!) Примедаба нема, записник се оверава.

Прелазимо на дневни ред. На дневном реду је: Наставак претреса извештаја Финансиског одбора у начелу о предлогу буџета државних расхода и прихода са Финансиским законом за 1937/38 годину.

Реч има г. сенатор Јово Бањанин. (Узвици на левици: Живо!)

Јово Бањанин: Господе сенатори! (Иван Мајстровић: Нема Владе, господо!) Ми немамо никада Владе. (На левици узвици: Немојте почињати! — Др. Јосип Немец: Влада је у оставци! — Један глас са левице: Отишли су у цркву да се причесте!)

Господе сенатори, Народно претставништво Краљевине Југославије сведено је на положај и ранг наших невољних бановинских већа. Само ако има какве разлике међу њима, онда та разлика иде у корист бановинских већа. Јер бановинска већа, господо, воде бригу о ограниченим интересима својих бановина и њихов рад подвржен је вишој контроли државних власти. Народно претставништво Краљевине Југославије нема изнад себе никакве контроле. Оно одобрава буџет државни који прелази 10 милијарди динара. Оно води бригу о свим народним и државним интересима. Целокупни државни живот подвргнуто

је контроли овог парламента. Међутим, он се са-стаје сваке године једаред, да прими извештај го-споде Министра и да одгласа државни буџет.

Чини се, да се у последње време и сама Кра-љевска влада мало застидела тога, што је у овај положај довела Народно претставништво, па из-носи преда њ неке ствари, али за сада само неке конвенције, и законске предлоге, који немају ни-какве везе с политичким животом ове земље.

Уз ово омаловажавање Народног претстав-ништва иде у исти ред и начин, како се води де-бата о државном буџету и у Народној скупштини и у Сенату. У Народној скупштини, господо, ви-дели сте, да је протекла читава дебата, а нико се од Владе није нашао, да брани општу државну политику. Кад кажем „Влада“, ја мислим само на господу, који су доиста Влада, јер на министар-ским столицама има већина господе, који су Ми-нистри, али нису Влада.

Влада су, господо, само три Јерарха, и они одговарају за читаву државну политику, и они би и пред Народним претставништвом требали да бране ту политику. Међутим, три Јерарха ограни-чили су се на то, да сваки одговара само за по-словце свога ресора, а нико не одговара за општу државну политику. Јер ја мислим, господо, да ни-ко ни од Краљевске владе неће оно што је у На-родној скупштини говорио Драгиша Цветковић, сматрати за озбиљну, одговорну и компетентну одбрану политике Краљевске владе.

Господо сенатори, скупштинска већина дала је у буџетској дебати врло мало, али је ипак пало и са стране већине неколико говора, који стоје на далеко вишем нивоу од онога, што је под сводо-вима Народне скупштине пролармао г. Драгиша Цветковић. Јер, господо, оно није био говор од-говорног Министра. Оно је била харанга демаго-га на једном сеоском збору, где се мало пази на то шта се каже!

Претседник др. Желимир Мажуранић: Госпо-дине сенаторе, ја Вас лепо молим да избегавате овакве изјаве...

Јово Бањанин: Ја, Господине Претседниче, нисам ниједну непарламентарну реч проговорио.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Госпо-дине сенаторе, ја сам вас упозорио, јер је то моја дужност са два гледишта: са првог гледишта што сте употребили речи, које су на граници онога, што више не могу допустити, а с другог гледишта зато јер се овим извргава критици један говор, који је пред Народном скупштином, пред сасвим компетентним форумом, већ оцењен.

Јово Бањанин: Подвргава се, Господине Прет-седниче, критици говор једнога Министра, који одговара и пред Народном скупштином и пред овим Сенатом. Ја не говорим о говорима народ-них посланика, него о говору једног одговорног Министра. (Жагор и протести на левици.)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Ја Вас лепо молим, да избегавате ове ствари... (**Иван Пу-цељ:** Министри су одговорни и нама и Народној скупштини) Сигурно, али ми нисмо виша инстан-ца. (Узвици на левици: Ми смо сенатори! Се-нат има право да критикује!)

Јово Бањанин (наставља): Господо сенатори, ви сте видели, да је Финансијски закон изашао из Народне скупштине три пута већи, него што је ушао у њу. У Финансијски закон унесено је око четири стотине амандмана. У последњи час, непосредно пред гласање, унесени су и неки а-

мандмани, који решавају најделикатнија питања нашег државног живота, али о томе ће, господо, мислим бити разговора у дебати о Финансијском закону.

У Финансијском закону примљене су на зна-ње сумарно 44 уредбе, које никада нису изнесене пред Народно претставништво, и дато је 46 о-влашћења за нове уредбе. Са тим бројем 46 ни-је исцрпљен број уредаба, које ће се донети, јер нека овлашћења гласе кумулативно на неограни-чен број уредаба.

Ми, господо, по трећи пут дајемо Краљев-ској влади овлашћења за доношење политичких закона. 1935 године, када су та овлашћења тра-жена, речено је, да се ради о хитној потреби др-жавној. Но међутим, та хитна потреба државна већ три године није задовољена, а Влада тражи опет овлашћења. Зар то није фриволна игра с Народним претставништвом?

Ми, господо сенатори, преносимо сву зако-нодавну власт на Краљевску владу, ми идемо та-ко далеко да законодавну власт преносимо чак и на војна лица, ма да су војна лица по нашем У-ставу искључена из законодавне власти.

Господо сентори, овако како се дебата данас води и у Народној скупштини и у Сенату, изгледа да сав терет одговорности и за државни буџет и за општу државну политику пада на леђа искљу-чиво Министра финансија. Нека ми опрости врло уважени г. Душан Летица, али ја се морам мало задржати и на његовом положају.

Господо сенатори, у лицу г. Душана Летице проведена је данас персонална унија између др-жавне касе Краљевине Југославије и партијске касе Југословенске радикалне заједнице, (Гласови са левице: Тако јел!) и зли језици могу да кажу да државни буџет не износи пред Парламенат Министар финансија Краљевине Југославије, не-го да га износи благајник Југословенске радикал-не заједнице. Ја жалим, господо, што се то упра-во догодило са г. Душаном Летицом. Г. Душан Летица дошао је у Босну и под окупацијом и под анексијом као чиновник, и као чиновник, са-вестан и исправан, уживао је опште поверење свега грађанства. Ушао је као чиновник и у Кра-љевину Југославију и својом спремом и способ-ношћу правило је заслужену каријеру, и дошао је на положај Министра финансија. Ми смо сви сматрали да за г. Душана Летицу то није поли-тички положај, него врхунац његове заслужене чиновничке каријере. Кад је г. др. Стојадиновић напустио мисао о радној влади и ушао у партиј-ску политику, и кад је г. Душан Летица дошао за Министра финансија, ми смо сматрали да ће то остати ресор једнога објективног човека, ко-ји стоји изнад политике, и радовали смо се томе, јер ако и један ресор, то ресор Министра финан-сија заслужује да има опште поверење свију гра-ђана. Међутим г. Душан Летица је увучен брзо у партијску агитацију. Не само да је постао бла-гајник Југословенске радикалне заједнице, него је повучен у изборне зборове и конференције. Ја мислим да је проблем наших државних финансија данас тако озбиљан и крупан, да он мора апсо-рбовати целу пажњу једнога макар и најспремни-јега човека, и да му не остаје нипошто времена за вођење партијске агитације. Господо, од пре-ђашњег Министра финансија г. Милорада Ђорђе-вића нико није тражио, нити би од њега добио да га увуче у партијске агитације. Г. Летица сма-

тра да треба да иде у најсиромашније крајеве наше земље, да тамо води агитацију за Југословенску радикалну заједницу. А агенти и кортеши Југословенске радикалне заједнице иду испред њега и шапућу оном сиромашном народу: држите се Летице, тај тресе државном касом.

Г. Летица је учинио и нешто што би се од њега могло најмање очекивати. Он је вршење своје службене дужности везао непосредно са партијском агитацијом. Он је 31 октобра прошле године дошао у Глину да отвори званично, у име Владе, велику сточарску изложбу, и непосредно са те изложбе пошао је на партијску конференцију Југословенске радикалне заједнице, да дели лекције онима који су на том терену дценијама водили политичку борбу, док је г. Летица текао чиновничку каријеру. Ја мислим, господо сенатори, да би једаред требало увести и некога реда у та честа путовања господе Министара; јер, чини ми се, има Министара који више и нису у Влади Краљевине Југославије, него су нека летећа колона за агитацију и организацију Југословенске радикалне заједнице. Они се готово никада не скидају са железничких осовина. Требало би можда изабрати једну парламентарну анкету, која би тачно испитала колике су путне дневнице и путни трошкови господе Министара у ове две године, и која би нарочито испитала да ли датуми тих службених путовања одговарају датумима партијских конференција Југословенске радикалне заједнице. Ја мислим да би та анкета дошла до врло интересантних резултата.

Господо сенатори, ми треба да се запитамо којим путем иде данас државна политика Краљевине Југославије? И потребно је да погледамо мало унатраг, али не сувише далеко. Довољно је, да се вратимо на чувени 6. март прошле године, на тај прослављени датум, који је требао да буде почетак нове епохе у читавој југословенској историји, датум који је знаменит само по томе, што је један пијан човек пуцао у Народној скупштини.

Господо сенатори, не ради се о људима који су непосредно оптужени за то пуцање у Народној скупштини. Тај процес гађао је много даље. Он је требао да погоди неког другог, а не онога који је морао да седне на оптуженичку клупу. Он је имао да погоди — рецимо отворено — г. Петра Живковића, јер је он оптужен да је зачетник завере, која је створена да изврши преврат у овој земљи. Ја мислим, господо сенатори са деснице, да има много Вас који познајете г. Петра Живковића. Много је вас, господо, ако се не варам, који сте се врло често умели и врло умиљато и врло деовтно поклонити г. Петру Живковићу. (Др. Васо Глушац: И који су дошли преко Петра Живковића!) И питам ја вас, господо, да ли ви сматрате да је часна и поштена борба која се повела против г. Петра Живковића?! И ви, господо сенатори, с десне стране, који сте били министри у Влади г. Петра Живковића, требало би да одговорите: да ли је служило угледу, чисти и кредиту ове земље, да се у целој страни штампа растура клевета: да је први претседник владе шестог јануара, да је почасни ађутант Краља Александра, да је активни министар војни спремао једну заверу и гурнуо револвер у руку једног пијаног човека.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим вас, господине сенаторе, морам да вас опоменем да не говорите у том смислу као да је Влада те вести ширила. Изволите констатовати факта. (На левици протести и гласови: То не може тако!)

Јово Бањанин (наставља): И вас, господо, који сте били министри г. Петра Живковића, имам ја права да питам са Његошем одавде: „Тако ли се служи Отачеству, тако ли се цијени поштење?“ Али, господо, ја питам, а нико не одговара. „Сви јунаци ником поникоше и у црну земљу погледаше“.

Господо сенатори, отворен је процес за пуцање у Народној скупштини, и што је даље ишао процес, све се више сплашњавала та афера о завери, све је мање било говора о завери. И, дошла је оптужница, па ни у тој оптужници није било ни спомена ни о завери ни о господину Петру Живковићу. И у судници учињено је све да се не сме ни споменути име господина Петра Живковића. Господо, тиме је овај процес изгубио оно политичко значење које му се из почетка хтело дати, остало је само да се суди Дамњану Арнаутковићу и друговима. Остала је у оптужници само нека психоза неминовности, остала је једна глупост, на коју би овај режим требао да узме патент, само је од ње требало сачувати наше правосуђе. Ако у тој бесмислици има икаквога смисла, значи да нико није одговоран, јер за оно што је било неминовно, нико не може да одговара.

Ја сам сматрао да ми је дужност, баш зато што се овоме процесу хтело да даде велико политичко значење, да га пратим од почетка до краја. Пре почетка расправе запитао сам државнога тужиоца, где вам је остала та завера? Он ми је одговорио: Па није завера, не ради се о томе, али пуцало се, био је атентат, итд. итд. Добро, али ви сте у почетку заверу гонили и дужност вам је да истерате пред суд заверу, или ако је нисте истерали, онда значи да је нема. Тако се клевета угушила у грлу клеветника.

Ја сам пратио тај процес, господо, и био сам присутан проглашењу пресуде. Можда ће будућност открити тајну ове пресуде, али у то данас нећу улазити. Хоћу само да прикажем каквом је ауреолом проглашење те пресуде окружила полиција. Од Наталијине до Немањине улице, читава улица Милоша Великога била је блокирана полицијом. Сви приступи до зграде Државног суда за заштиту државе, сви ходници тога суда били су пуни жандарма и детектива. И када је почело проглашење пресуде, иза леђа оптуженика стајала су четири жандарма са револверима, окренута према публици, ма да је у тој публици било више агената полицијских него грађана.

Изречена је пресуда, у коју ја с овога места немам права да дирам, али имам права да кажем по своме дубоком уверењу и савести да Василије Трбић, Драгиша Стојадиновић и Драгиша Миловановић, леже невини у тамници.

Господо, није то била једина завера 1936 године, којом се је наше јавно мњење бавило. Има једна друга завера, у коју је непосредно умешана Југословенска национална странка. „Словенец“, љубљански орган Југословенске радикалне заједнице донео је 9 априла прошле године неку окружницу „егзекutive националног фронта“, која је требала да докаже како је Југословенска нацио-

нална странка спрема за веру, и како је позивала народ на револуцију. „Самоуправа“ и друга Влади услужна штампа направила је од те завере највећу сензацију. За мене сама та сензација не би била од великог интереса, за мене је од интереса то да је 7 априла, дакле непосредно уочи проглашења те завере, г. др. Милан Стојадиновић био на једном свечаном банкету у Љубљани на коме је био и главни уредник „Словенца“ др. Ахчин. Јер ова господа често врло крупна питања решавају на веселим банкетима. И ја имам права да мислим да је на томе банкету, на тој свечаној вечери, спремљен тај комплот против Југословенске националне странке, и она је пред јавношћу оптужена да је спрема за веру. За мене, господо, за објављивање тога памфлета носи одговорност г. др. Стојадиновић, јер без његовог знања то се не би уврстило у „Словенца“. Међутим, када су та господа позвана да пред судом докажу своју клевету, кад су имали да одговарају за оно што су изнели, онда су на све могуће и немогуће начине завлачили процес док се нису спасли амнестијом. Јер амнестија није имала да спасе неке друге кривце него клеветнике, међу које на прво место спада „Словенец“, који је том амнестијом ослобођен од 32 кривице.

Господо, има још једна трећа завера од лањске године, у коју је опет улетена Југословенска национална странка. То је била завера о Керестинцу. „Еволуција“, ревија др. Мачека, тачно је приказала како је изгледала та завера, и шта је све спречено са тим Керестинцем. Ево шта та „Еволуција“ каже: Похорци и пофовци спремали су напад четника на др. Мачека. У дворцу бившег бана Михаловића скупили су се људи који су данима изазивали свет вичући: Доле Мачек! Живео Јевтић! Живео Бањанин! Уочи самога догађаја један ауто довео је оружје и бомбе у дворца бана Михаловића и са три стране спремао се напад на Купинец да се убије др. Мачек. И Керестинец дошао је да спречи тај паклени план похораца и пофоваца окупљених у Југословенској националној странци...

Дошла је расправа, господо, и у томе процесу, и водила се у Загребу. Ја у интересу нашег правосуђа нећу да износим како је та расправа вођена, али она је свакако јединствена у нашем правосуђу. И, господо, нико од тих клеветника није изнео ни једну реч доказа да су неки похорци и пофовци спремали заверу противу др. Мачека. Ништа од тога није било! А како стоји ствар, господо, са том „завером“ похораца и пофоваца, која је потекла из дворца бана Михаловића, како то приказују садашњи и будући савезници г. др. Стојадиновића? Бан Михаловић био је у то време претседник бановинске организације Југословенске радикалне заједнице. Сви они исказањени голоруки несрећници у Керестинцу били су организовани чланови Југословенске радикалне заједнице. Па ипак је Југословенска национална странка крива и за Керестинец и за неку имагинарну заверу која се око тога спрема.

И, господо, пала је у Загребу пресуда у овоме процесу: За 9 мртвих глава изречено је свега 20 месеци затвора! За пуцање у вентилатор у Народној скупштини изречено је 27 година робије, пред судом који је ослободио Артуковића. (Пљескање на левици).

Господо сенатори, у тој психози завере спроведени су општински избори у Краљевини Југославији, избори на којима је г. Стојадиновић требао

да добије легитимацију за преговоре с г. др. Мачеком. Како су ти избори спроведени, ја мислим да у то не треба много да улазим. Насиља у овим изборима и фалсификати превршили су сваку меру. Но све то није помогло. Дошле су онда мистификације после свршених избора, јер су листе противника Југословенске радикалне заједнице оглашене као њена победа. Онима који су бирани на тим листама није допуштено да демантују да нису у Југословенској радикалној заједници. У осталом, не треба ја ништа да говорим о изборима, јер је партнер г. Стојадиновића г. др. Мачек у „Народном валу“ изјавио лично да је Влада г. Стојадиновића све пред собом наткрилила у насиљима и фалсификатима.

Господо сенатори, догодила се једна посебна врло крупна ствар око ових општинских избора. Осим легитимације, коју је на њима тражио, г. Милан Стојадиновић се упустио и у то да у Војводини купује мађарске гласове за Југословенску радикалну заједницу концесијама на рачун државе...

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим господина сенатора да не говори тако.

Јово Бањанин (наставља): Господине Претседниче, г. Претседник Владе је лично преговарао са Варадијем, бившим претседником мађарске странке у Војводини.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Ви ћете дозволити да тако не треба говорити.

Јово Бањанин (наставља): Господине Претседниче, ја могу да сиђем са трибине, ако ми не дозволите да говорим.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Ја Вас никако не сметам да Ви говорите али Вама стоји на диспозицији обиље израза, а ја Вас молим да се каните само израза који нису допуштени. (Гласови са левице: Стално га опомињете као и све наше говорнике. — **Милан Поповић:** То је барун Раух! — **Васо Глушац:** Останите онај стари Мажуранић који сте пре били!)

Јово Бањанин (наставља): Чињеница је која се ничим оборити не да да је г. Милан Стојадиновић лично преговарао са др. Имром Варадијем, вођом бивше мађарске странке и претседником Савеза мађарских културних друштава. Ја сам, господо, за либералну политику према мађинама, и ја сам за то да им се даду сва права, уз претпоставку да буду апсолутно лојални грађани државе и да без поговора поштују интегритет Краљевине Југославије. Али, господо, то треба да буде државна политика, а не сме да буде политика куповања гласова у корист једне странке. Ми већ видимо и готове резултате те политике. Господин др. Имре Варади после тога успеха отишао је са 4 мађарска књижевника у Пешту и у музичкој академији одржао једно свечано предавање, на које је дошла елита мађарског друштва, међу њима и надвојвода Јосип. А после тога г. Варади је пошао с друговима на турнеју у Печују и друга погранична места, а међу њима и у Велику Кањижу која је била познати табор терористичке организације против Југославије. Сигурно је г. Варади тамо ишао да Мађаре у Мађарској поучи како треба да поштују интегритет граница према Југославији. Господо, ја не оптужујем г. Варадија за ово, јер кад му се то допушта, он има право то да ради. Ја оптужујем оне који су створили стање, у коме Варади мисли да му је то допуштено.

Господо, опијени фиктивним победама на општинским изборима, г. Стојадиновић и његова

околина готово су изгубили главу, и нису већ знали што ће од славе и величине своје. Нимбус око главе г. Стојадиновића постајао је све већи. И јавио се г. Ђура Јанковић, да буде тумач те величине г. Стојадиновића. Ја ћу, господо, да вам изнесем само две, три ствари, које су ванредна илустрација нашег савременог живота. На једном збору у Ваљеву 4 октобра прошле године г. Ђура Јанковић каже да г. Стојадиновић није показао све своје лепе особине: док није постао Претседник Владе (Смех на левици), а онога дана засијао је као сунце! — Дакле, тачно онога дана кад је постао Претседник Владе. (**Милан Поповић:** За њега, разумем се!) На једном веселом банкету у Београду 12 новембра прошле године г. Ђура Јанковић говорио је да је г. Стојадиновић изразити претставник нашега југословенског генија. (Гласови: Ух!) Али најлепше је било на овогодишњој прослави Три Јерарха у Београду. Ту г. Јанковић говори ово (чита): „Гледајући га на делу, госпође и господо, ја сам у њему видео својства многих великих људи: хладнокрвност нашега неумрлог Николе Пашића, мудрост и гипкост Бријана, храброст Клемансоа, реалност Поенкареа, реформаторски дух Рузвелта, фанатизам Мусолиниа, Хитлера и Ататурка, правичност и достојанственост Балдина, а племенитост Југословена.” (Узвизи са левице: Ух!) Господо, много величине за ову малу нашу земљу. А на оном банкету још је г. Јанковић рекао да г. Стојадиновић може да се упореди чак и са једним од највећих умова, са Пастером! Сиromaх Пастер, не зна како је дошао овамо и ушао у нашу историју. Ја не могу да знам да ли Пастеров серум може да излечи ово одушевљење г. Јанковића (Гласови: Врло добро. **Милан Поповић:** Може да буде тачно да лечи бесне кучиће!), али сматрам да је жалосно што ова господа не виде колико срамног понижења има за целу земљу, кад један члан владе тако пузавачки ласка Претседнику Владе.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Поново Вас опомињем, Господине сенаторе, Ви ћете дозволити да израз „пузавачки” не доликује једном члану Владе.

Јово Бањанин (наставља): Ја ћу онда изоставити тај израз, па ћу казати „сервилно”, да употребим страни израз кад не смем наш.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Ја исувише добро познајем Вашу парламентарну вештину да бих могао мислити да Вам не стоје други изрази на расположењу, и да не знате употребити друге речи. То што Ви тако радите, изгледа да има своју нарочиту тенденцију.

Јово Бањанин (наставља): Господо сенатори, величина г. Стојадиновића прешла је чак и границе наше земље. Ми смо имали прилике да о њој читамо и један чланак у »Münchener Neueste Nachrichten« од 5 јануара 1937 год. Ми сви знамо како долази до тих чланака у страним новинама. То је плаћен оглас нашег Централног пресбиороа, који се онда преноси у нашу штампу као мишљење страног света о г. Стојадиновићу. И ту ми читамо да је г. Стојадиновић велики батлија, кога непрестано прати кismet, да је он велики боксер, и боксерство је његов најмилији спорт; он је велики штовалац чувеног Клаузевица, познатог теоретичара ратне политике, али и љубитељ минхенског пива, и сваке године мора да сврати у Минхен да попије бар чашу пива. И напоследку, он је постао, господо, ни више ни мање него вођа Југославије. Јер, на завршетку чланка се каже: »Milan Stoja-

dinowitsch ist nicht nur Ministerpräsident, er ist der Führer Jugoslawiens«.

Дакле, господо, Führer! Чудне су метаморфозе, које пролази г. Милан Стојадиновић. Када је још био претседник Радне владе, онда нас је уверавао да његов положај уопште не зависи од поверења Народног претставништва. Када је мислио да је добио изборну победу код општинских избора, онда је сав пливао у демократији. Данас, господо, он је већ постао Führer Југославије. Можда ће то бити и званично проглашено?! Ја мислим да би ту улогу могао да преузме г. Драгиша Цветковић, да све не падне на леђа Ђуре Јанковића, јер је он вештак у пословима те врсте. Он је и г. Јевтића прогласио за Führera, зашто не би и г. Стојадиновића! И, када видимо какве амбиције раздиру г. Стојадиновића, онда се нећемо чудити ни томе, што је сматрао да има права да и летни стан Краља Александра у Хан Пијеску присвоји за летовање себи и својој породици.

У току ових амбиција г. Стојадиновића необично је интересантна једна изјава коју је учинио у финансијском одбору Сената. Одговарајући на захтев, који је пао у Финансијском одбору да би требало увести посебан парламентарни одбор за спољашње послове, г. Стојадиновић је одбио то, и позвао се на писање г. Леона Блума, данашњег претседника француске владе, и прочитао из једне његове књиге ове речи: „У демократској држави сувереност у теорији припада народу и изабраним скупштинама, које га претстављају; практично она је делегирана једном човеку”. Верници, који су слушали г. Стојадиновића, били су одушевлени овим открићем, и сигурно очарани визијом седам дебелих година, они су му бурно плескали. Али, г. Стојадиновић је заборавио да то г. Блум није писао са гледишта неког фирерског начела, него је то писао тражећи да претседник владе у Француској има исти положај, како га има први министар у Енглеској, увек уз пуну одговорност парламенту своје земље: Јер, г. Блум на другом месту каже у истој књизи, да парламенат остаје не само строг контролор него и инспиратор извршног рада, и у свакој спорној ствари, владање припада и остаје сувереном народу и његовим изабраним претставницима.

Међутим, господо, ако је г. Стојадиновић у књизи г. Леона Блума хтео да нађе пример који одговара његовом положају, онда је требало да се осврне и на оно место у његовој књизи, где је казао: „Примити на себе заједно с централном управом послова један од министарских департамана, чија тежина апсорбује и сама готово прелази делотворну снагу једног човека, опасна је храброст, ако не и флагрантна немогућност.”

Али, господо, оставимо све те теорије. Ако г. Стојадиновићу импонује ауторитет г. Блума данас, када је претседник француске владе, онда би боље било да се осврну на оно, што је орган г. Леона Блума „Попилер” казао 30 јуна 1936 године о Влади г. Стојадиновића, када је написао да је његова Влада на путу да изла традиционална пријатељства своје земље, и да води земљу у грађански рат и распад.

Дакле, господо, ми имамо сада у нашем политичком животу на челу државе једну нову фигуру, која је узела амбиције Führer-а. Можда је то само једна обична фанфаронада. Али ипак, треба водити рачуна о амбицијама г. Стојадиновића, и треба увек питати: шта он хоће и камо

иде. Многи људи падају готово у искушење да поверују у зебње и страховања неких добрих патриота, који стрепе да би г. Стојадиновић могао одвести земљу у неке опасне авантуре. С тим амбицијама доводе се у везу, господо, и неки загонетни амандмани, који су у последњем тренутку убачени у Финансијски закон. Господо, ја не верујем у то, ја не верујем да би г. Стојадиновић имао одважности да ову земљу уведе у велике авантуре. Али његова пословична лакоумност може да га заведе у мање препаде, а и то би могло бити судбоносно за мир и будућност ове земље. Јер, господо, има још једна ствар, која је карактеристична у изјавама г. др. Стојадиновића, у изјавама, које нису изашле у јавност. У Финансијском одбору Народне скупштине, кад се расправљало о буџету Министарства спољних послова, г. др. Стојадиновић је у своме експозеу рекао једну ствар, која није објављена, али која нас мора врло много интересовати.

Остајући, тобоже, у кругу спољашње политике, г. др. Стојадиновић рекао је, како је Италија променила своје расположење и своје мишљење о Југославији, и казао је ове речи, господо, које треба добро да се запамте: „Данас је Југославија, међутим, много јача и снажнија него је била 9 октобра 1934 године.“ Запамтите, господо, овај датум 9 октобар 1934 године, од кога г. Стојадиновић рачуна преокрет у животу ове земље на боље! Најтрагичнији дан у животу младе југословенске слободе, г. др. Стојадиновић оглашава као дан, кад је Југославија постала јача и снажнија! И после тога он још увек седи на положају Претседника Југословенске Владе. (Пљескање на левици.)

Претседник др. Желимир Мажуранић (звони). **(Иван Пуцел:** Господине Претседниче, звоњење ништа не помаже!) Ја опомињем господина сенатора Пуцела.

Јово Бањанин (наставља): Господо сенатори, ове речи морају нас забринути данас и морамо се питати: Куда наша земља данас иде, кад су и земља и Устав државни поверени на чување тројици Јерарха, који су од дана стварања тога Устава била сва тројица његови заклетни противници?! Да ли ће они бити и остати верни чувари тога Устава?! Сва та тројица, господо, воде, као што су водили увек, двоструку, дволичну политику!

Господин др. Стојадиновић, — да вежем с оним датумом од 9 октобра 1934 год., — г. др. Стојадиновић водио је политику на свој начин и пре 9 октобра 1934 г. И он је имао један свој политички програм, који ни до данас није објављен. Он је имао програм, за који је водио агитацију онда, и за који је хтео да задобије и вође Удружене опозиције. Вође Удружене опозиције имале су толико осећања одговорности, да нису хтели примити програм г. др. Стојадиновића. А кад г. др. Стојадиновић данас каже, да од 9 октобра 1934 године почиње у Југославији преокрет на боље, онда ми имамо права да питамо: Зашто г. др. Стојадиновић не објави свој програм од пре 9 октобра 1934 године, јер онда би можда много јаснији били многи потези његове политике.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Ја Вас опомињем, господине сенаторе, да се то не слаже с оним што сте мало пре цитирали. Ја Вас молим да то избегавате.

Јово Бањанин (наставља): Овде се ради о оном што сам цитирао, а оно друго није још ни објављено.

Да г. др. Стојадиновић и друга два јерарха воде дволичну политику, ја мислим да то људима који прате наш јавни живот није потребно доказивати. Јер ми сви знамо, господо, да је г. др. Стојадиновић већ у јануару 1935 године иза леђа Владе, у којој је био члан, спремао своју будућу комбинацију. Ми знамо још и то да је један високи немачки гост, који се тада десио у Југославији, давно пре избора знао да је г. др. Стојадиновић »der kommende Mann«. И сада ми стојимо увек пред нерешеном загонетком: по коме програму води ову државу Влада? Јер иза леђа програма Југословенске радикалне заједнице, иза леђа декларације од 1935 године стоји необјављени програм г. др. Стојадиновића од пре 9 октобра 1934 године, и стоји бајрамска резолуција г. Спахе, и пунктације г. др. Корошца, којих се он никада није одрекао. И питамо, и имамо право да питамо: по коме се програму води ова земља?

У политичкој акцији ове Владе често се истиче мисао ликвидације. Она на све стране спроводи ликвидацију. О спровођењу ликвидације спољне шестојануарске политике говорићу приликом претреса буџета Министарства спољних послова. Ова Влада, господо, проводи ликвидацију шестојануарске политике у првом реду. Проводи ликвидацију не онога, што је у режиму шестог јануара било пролазно и ствар нужде за извесно време. Она проводи стварну ликвидацију политике шестог јануара, али се служи пролазним законима шестојануарског режима. За ликвидацију онога што је било пролазно у политици шестог јануара није требало чекати г. др. Стојадиновића. Ту је ликвидацију почео сам Велики Краљ Уставом од 1931 године. О тој ликвидацији били су увек свесни сви они који су помагали политику шестог јануара. И ја сам, господо, рекао у буџетској расправи 28 марта 1933 године с овога места, износећи оправдање политике шестог јануара, да је једно од главних њених оправдања у томе, што она није сама себи циљ. И казао сам: „Он хоће да послужи постепеном мирном увођењу здраве демократије код нас. Политика шестог јануара проводи сама своју мирну ликвидацију у етапама, да би нацији и држави осигурала срећен живот у напредној и свесној југословенској демократији.“

Господо, г. Стојадиновић проводи и ликвидацију југословенског унитаризма. Љубљански орган Југословенске радикалне заједнице писао је тек недавно, да је југословенски унитаризам несрећа за ову земљу.

А сада је напoкон, господо, дошла и ликвидација емигрантског питања, повратком г. Августе Кошутића. Ја, господо, не тражим да се преврћу архиве Друштва народа и да се прелиставају странице стране штампе, да се види, је ли г. Кошутић баш такво невино јагњешце како га Влада приказује. То нека буде брига саме Краљевске владе. Али ја питам, господо, и питало се у јавности, докле иде та ликвидација емигрантског питања. „Самоуправа“ је одговорила: разуме се, то се не односи на оне изроде, који су се сами искључили из нашега народнога друштва. Ко каже да су то изроди? Када је г. Мачек казао да су то изроди? Кад је г. Мачек нашао прилике да осуди оне паклене стројеве, који су пребачени у

нашу земљу? Не, никада. А што се може догодити, господо сенатори? Може се догодити, не кажем одмах данас, него после шест месеци, после годину дана, да се појави на граници наше државе с неким писмом и г. др. Павелић. И Краљевска влада ће поступити с њиме исто онако, како је поступила и са г. Кошутећем.

Господо сенатори, у политици Краљевске владе и Југословенске радикалне заједнице треба нарочиту пажњу поклонити политици г. Антуна Корошца, политици клерикализма. И када улазим у расправу о том питању, одмах морам нагласити, господо сенатори, да светиње вере и цркве не улазе у дискусију о клерикализму и стоје високо изнад ње.

Господо сенатори, југословенски народ подељен је у три велике вере, које имају своје светиње, и све светиње свију вера морају бити поштоване од целог народа, а морају се поштовати и светиње других грађана наше земље у њиховим верским интересима. Али, господо сенатори, клерикализам је нешто друго од вере и цркве. Ја не тврдим, да постоји само један клерикализам. Постоји и православни и муслимански клерикализам. Ја морам рећи с овога места да би ми врло драго било, да се нису чуле неке изјаве с врхова српско-православне цркве у последње време. И срећа би била, да нису објављени неки летци, прогласи и памфлети, који нису послужили верском смиревању наше земље. Али кад се говори о клерикализму, ипак треба правити једну разлику. И православни и муслимански клерикализам остају у границама наше нације. Католички клерикализам има своје средиште изван наше Отаџбине и диригован је од фактора који нема никакве законске одговорности према нашој земљи.

Господо сенатори, ја сам, улазећи у то питање, дужан овом Дому и једно објашњење, јер говорећи лане о Католичкој Акцији приликом буџетске дебате, ја сам био нападнут од читаве клерикалне штампе, што сам тврдио, да је Католичка Акција инструменат политике клерикализма. Речено ми је онда, да Католичка Акција стоји изван и изнад сваке партиске политике.

Господо сенатори, ја лане нисам говорио напамет, него сам изнео документе из редова оних који воде Католичку Акцију, који доказују да је то доиста политички инструменат клерикализма. Ја ћу овде да вам изнесем само још два-три документа, који то сведоче:

Господо сенатори, треба пре свега да мало уђемо у развој, који је до сада код нас прошла Католичка Акција. По „Правилнику“, који је епископат објавио још 1927 године, врховна централа Католичке Акције за целу државу је „Средишњи католички народни савез“. Данас се организација Католичке Акције из основа изменила. Ми имамо и хрватску Католичку Акцију и словеначку Католичку Акцију. Сигурно у том има извесне политичке тенденције. А ја нисам, господо сенатори, сигуран, да нећемо добити и немачку и мађарску Католичку Акцију. Господо, надбискуп коадјутор загребачки Степинац, почео је да проводи Католичку Акцију на бази социјалне организације по примеру белгијском, и развио је већ густу мрежу својих организација, које почињу од четврте дечје године, па иду до последње старости, мрежу коју данас нема ни права ни могућности да контролише држава. Надбискуп

сарајевски г. Шарић оснива своју Католичку Акцију на борбеној организацији Крижара. Али и та организација опет служи политичким циљевима. Недавно је, господо, објављен у Загребу „Приручник“ за Католичку Акцију, и ту се каже: „Католичка Акција не меша се у страначку политику, али она хоће да оспособи за то, да се води добра политика, велика политика.“ Надбискуп Шарић, у својој књижици „Дух Католичке Акције“ каже: „Све, читав свет, све људе и све односе међу људима, социјални и политички живот, знаност и уметност, све што је на свету има да усикне од католичких начела, има да се утемељи на хришћанским начелима. То је Католичка Акција у својој највећој ширини и у својој највећој дубини“.

Примас Шпаније 1933 године у својој посланици цитира речи Светог Оца Папе о Католичкој Акцији, које гласи: „Католичка Акција, која као организација значи мобилизирање наших снага, има врло широку базу. Њезино подручје је тако широко да нема у друштву ни једног питања, ни једне потребе, којом се Католичка Акција не би могла бавити. То је права крижарска војна наших дана, јер се по њој могу ујединити сви синови Крижа и јер је њезина сврха, да се прибави поштовање Крижа у свим подручјима живота.“ (Франц Смодеј: То није политика!) То није политика! — Уносити Криж у политику, то није за вас политика!

Кардинал Пизардо, врховни духовник талијанске Католичке Акције и главни помоћник Папе у провођењу Католичке Акције каже: „Политика у правом, бивственем смислу је наука и уметност да се реализира опште добро по законима и установама сагласним с кршћанским принципима, Католичка Акција ни на један начин не може се дезинтересирати за ову политику.“ Господо, то је Пизардо писао онда кад је већ био претходно спор између Ватикана и фашизма због Католичке Акције, и кад је Ватикан морао да попусти Мусолинију, па је писао врло опрезно. И кад видимо да је Католичка Акција инструменат политике, онда нам није ни чудо што она добија из самих тих кругова који је воде имена, која ништа не сведоче о побожности. Католичка Акција која се зове »Brachium saeculare« и »Militia Christi«. Дакле, ратоборна имена, која не опомињу на побожност. Колико је побожна Католичка Акција код нас, доказ је, господо, писање органа њених, „Хрватске страже“, „Недеље“, „Младе Хрватске“, „Католичке Ријечи“ у Сплиту, „Католичког Тједника“ у Сарајеву, итд.

Али каква је та клерикална политика? Фашистичка ревија »Gerarchia« недавно је писала: „Један једини, непрекидни процес империјалности, еманира из Рима, који претставља вечну синтезу двају полова, империја Цезаровог и империја апостола Петра.“

Господо, Морис Перно, један врло угледан и уман публициста француски, пријатељ ватиканске политике, објавио је 1929 године једну ванредно инструктивну, малу књигу: „Света столица, католичка црква и светска политика“. У тој књизи, господо, ми читамо ово:

„Ако је 1914 године постојао један део света где Света столица није желела никакве политичке промене, то је сигурно била Средња Европа...“ „Ако је слом Аустро-Угарске монархије испунио Ватикан жалашћу и неспокојством, пад империје

Царева примљен је напротив са живим задовољством. Мада је негодовала на средства којима је оборен стари режим, мада је имала самилости за трагичну судбину узвишених жртава, Света столица процењивала је у првом реду резултат руске револуције, и она је видела да се тај резултат тако подудара с њеним плановима, да је тако повољан за њене наде, те је и сама средства стала просуђивати са релативном благонаклоношћу.“

Перно још каже, да одлучнијег противника подели монархији Хабзбурга 1918 није у Европи било од кардинала Гаспарија, тадашњег државног секретара Свете столице. А први билтен талијанске Католичке Акције после Латеранског споразума доноси одушевљен уводник под насловом: »Salus Italiae Pontifex!«

Уосталом, господо, ми не треба да идемо у страни свет да тражимо доказе о циљевима клерикалне политике. Ја ћу бити слободан да вас упозорим на један приказ књиге једног чешког клерикалног књижевника, који је донесен у лањском, ускршњем броју љубљанског органа Југословенске радикалне заједнице „Словенца“, приказ са много симпатије, из кога се види да су господа око „Словенца“ једомишљеници чешког писца. У томе приказу, господо, читамо и ово: „Православна Русија помогла је спасењу Европе својим великим патњама и народном трагедијом. Спасла је свет својом смрћу. Можда ни за Русију та жртва није узалудна. Православна и царска Русија вероватно је за увек мртва и тешко да ће икад устати из мртвих. Очаравајуће духовне везе старе „источне“ руске традиције за увек су сломљене. И можда ће управо за то и брже наћи отворен пут до руских душа права и истинска западна култура, то јест католичка“.

То доноси орган Југословенске радикалне заједнице.

Господо сенатори, ја сам вам изнео овде какви су циљеви оне велике политике по признању оних који је воде. Допустите сада, за пример побожности, да изнесем још једну малу ствар. „Недеља“, загребачки орган Крижара, најрадикалнијег крила клерикалне политике, доноси 2 августа 1936 године чланак „Земља срамоте“. Та земља срамоте то је, господо, Француска. У томе чланку читамо ово:

„Француска која умире, из зависти жели пропасти и других народа. Њезино село гине — јер нема потомака, нема обитељи. Градске генерације никада нису здрави елементи, да би подмлађивали народ и обнављали народ. Распевана француска „слобода“ налази се само у париским кабаретима, у којима седе измождени остаци француске интелигенције. Француска „правда“ налази се у рукама улице, која опијена мржњом дели правду кундаком и бомбом. Француска „једнакост“ налази се у ропотарницама и музејима, а не међу поданицима који врше држављанске дужности и који плаћају порезе, да их се — бољшевичком кнутом бије по леђима. За такву Француску нас не боли много глава, али нам је брига и боли нас глава, кад за такву Француску други нас обвезаше, да једнога дана своје кости оставимо за њу на бојним лединама“.

То је, господо, прошло југословенску цензуру, и то шире органи Католичке Акције.

Господо сенатори, кад би клерикална политика остајала само у идеолошким границама, нас то са овога места не би интересовало. То би могло да буде предмет академских испитивања, предмет сту-

дија на различитим конференцијама. Али та политика има, и те како, јаког утицаја на читав наш државни живот. Јер, питам се, у каквом односу стоји данас наша држава према клерикализму?! Ми стојимо, господо, пред тим да је овај клерикализам данас поделио улоге између себе. Два експонента ватиканске политике седе у влади, а велика већина епископата је у крајњој опозицији према целокупном државном уређењу.

Господо, после смрти Стјепана Радића надао се клерикализам у Хрватској да ће хрватске народне масе повићи за собом. Кад му је пропала та нада, он се ставио сад на лево најрадикалније крило Мачекова покрета, и остао и данас у вези с њим, мада се спорадично појављују идеолошки сукоби међу њима. И данас кад су се појавиле прве незнатне пукотине између Хрватског сељачког покрета и Франковаца, могли сте видети да су се најгорљивији клерикалци нашли одједном на страни Франковаца. Јер ми имамо данас, господо, и крајње крило клерикализма, оно које се не задовољава с данашњом клерикалном тактиком, оно које налази да је тај клерикализам инфантилан, да није довољно борбен. То је крило претстављено у органима својим „Недеља“ и „Млада Хрватска“. Али кад су у влади Краљевској два експонента клерикалне политике, онда је читава ова агитација заштићена од господе која седе у Влади. И ми се морамо питати: није ли потребно да клерикализам или сав буде у Влади или сав у опозицији?! Ова подела улога највећа је опасност за миран развој наше Отаџбине (Аплауз).

И тој политици, вођеној овако дволично, вођеној по непознатим програмима, поверено је чување Устава државног, поверено је југословенско јединство, и та политика спрема се да проведе споразум са г. Мачеком. Господо, ко треба да се споразуме са г. Мачеком? Г. Стојадиновић пошао је у преговоре у име Срба и Србије. А шта су онда г. Коросец и Спахо у тој политици?! Они би имали да буду само помагачи. А чији помагачи? У Загребу их сматрају као своје посреднике, и то мислим с пуним правом. Свакако се, господо, они налазе у двострукој улози на свом данашњем положају, и нама је данас свеједно да ли г. Коросец ради преко Каптола загребачког или преко политичке канцеларије г. др. Коросца.

Да уђемо у ту мисао споразума, ми у првом реду треба да видимо која је основна мисао оних са којима споразум треба да се сврши. Основна мисао политике г. др. Мачека, она је, господо, кратко изражена у једној формули врло једноставној: враћање у 1918 годину. Ако хоћемо да ту тезу разгледамо, потребно је, господо, да разјаснимо још једно питање, које је покренуто у Народној скупштини, јер је оно у непосредној вези с враћањем у 1918 годину. Потребно је да разјаснимо питање: да ли је Југославија стара или нова држава. Један народни посланик рекао је у Народној скупштини ове речи:

„Краљевина Југославија није нова држава. Она то није ни по државноправним принципима а ни по међународном јавном праву, она је само наставак и продужење у јуридикчком и политичком смислу Краљевине Србије.“

„Међународним уговорима о миру, које је Краљевина Србија после европског рата закључила с Аустријом и Угарском, нове територије, одвојене од тих двеју држава и Србији присаједињене, нису биле одвојене ни као државно-правне целине нити као засебни национални облици, већ као терито-

рије насељене југословенским народом или Југословенима.”

„Много помињана Крфска декларација на Конференцији мира и код закључивања уговора о миру служила је само као аргуменат одостоверено издат од пуноправних претставника Срба, Хрвата и Словенаца, пред силама потписницама мира, о југословенском националном јединству и о југословенској националности, а не специјални уговор о новој држави између Срба, Хрвата и Словенаца.”

Господо сенатори, о овоме истом питању г. Слободан Јовановић дао је мишљење да је Југославија стара држава са гледишта међународног права, а нова држава са гледишта уставног права: Како знате, Народна скупштина Краљевине Србије састала се после 1 децембра 1918 године само још једном, да 29 децембра 1918 године једногласно прими на знање „уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у једну државу”. И Слободан Јовановић поводом тога каже: „После децембарских аката аустро-угарска Југославија је ишчезла исто тако као и Краљевина Србија.”

Господо сенатори, држава Срба, Хрвата и Словенаца, како се онда звала Краљевина Југославија, није створена уговорима о миру. Она је настала пре тих уговора, а уговори о миру имали су само да признаду свршено дело и да одреде границе Југославије. Није тачно шта је тај посланик казао да је Краљевина Србија уговорима о миру, које је закључила с Аустријом и Угарском, присајединила нове територије. Нацију нашу на Конференцији мира заступала је држава Срба, Хрвата и Словенаца. Делегате за Конференцију мира одредио је Њ. В. Краљ Срба, Хрвата и Словенаца.

Истина је што каже г. посланик да Крфска декларација није никакав уговор између Срба, Хрвата и Словенаца, али није тачно да је она била само један аргуменат у рукама Краљевске српске владе. Напротив, господо, она је била само оно што сама каже, и то јој је довољно: декларација воље целога народа, да хоће да се уједини и да створи једну државу. Делегате наши на Конференцији мира могли су се и морали позивати и служити се правима Србије и примати и њене међународне обавезе, али то не мења ништа у суштини ствари. У унутрашњем животу државу нашу претстављало је привремено Народно претставништво. Устав државе Срба, Хрвата и Словенаца није донесен ревизијом Устава Краљевине Србије, него је он дело Конституанте државе Срба, Хрвата и Словенаца.

Узалуд је тражити различита тумачења. Истина је једино то да је Југославија нова држава у сваком погледу. Ако се може говорити о наставку и продужењу, онда Југославија наставља и продужује сав политички културни и привредни живот свих крајева наше Отаџбине. Живот Југославије може се правилно развијати само ако се схвати и искрено проведе мисао да је она нова држава, која је једино способна да изглади све супротности уносећи у наш државни живот из прошлости оно, што не ремети склад целине.

Господо сенатори, да се Србија 1918 године ставила на гледиште присаједињења, на гледиште анексије неких територија, на гледиште територијалних компензација, а не уједињења југословенске нације, она би била сигурно знатно увећана и проширена, али Југославије не би било. Дипломација барона Сонино, који је онда водио спољну политику Италије, постављала је управо ту тезу, да се ради о проширењу Србије, и на тој основи тврдило се да Србија као мала земља нема право да

добие веће компензације територијално од Аустро-Угарске, него велика сила Италија, која још у цепу има и лондонски уговор од 1915 године.

Господо сенатори, сепаратисти у Загребу боре се врло огорчено против тезе да је ова држава проширена Србија, да је она наставак Србије. И они хоће да је ово нова држава. Али онда чине један страховити салто мортале, и траже, да се та нова држава изгради на темељу старих историских и државних права и историских индивидуалитета.

Господо, државно право Краљевине Србије делом Ослобођења и Уједињења угасило се у југословенском јединству. После највећег марија у рату, Србија је тим дала и највећу жртву самозатаје после победе. Тиме није ослабљена, него увеличана њезина улога у стварању Југославије. Али се, господо, државно право Србије није угасило зато да се оживе друга партикуларна државна историска права (Гласови: Тако је!), него да се створи ново југословенско државно право. Само тако се може привести у живот мисао да је Југославија нова држава. Бесмислено је тврдити да се у часу Уједињења угасило државно право Србије, а да су оживела друга партикуларна права, која су у том часу постојала или фрагментарно или теоријски, или само као историска успомена. Ако се буду оживљавала у Југославији стара државна и историјска права, онда се у првом реду мора оживети државно право Србије, које 1918 године није било историјско, него и те како активно, и онда њој нико не може порећи право да води бригу о положају Срба, као посебне индивидуалности на целој нашој народној територији. Враћање на 1918 годину, значило би онда враћање других крајева на положај, у ком су били 1918 године. Зар би се онда, господо, боље решило наше национално питање? Зар би се онда боље провела једнакост и равноправност у нашој земљи? Господо сенатори, дух југословенске политике је противан томе, али кад сепаратизам води овакву политику, онда је оно, што сам казао неумитна логика саме његове политике. И то сведочи, колико проклетства и несреће носи у себи сепаратизам.

Да смо ми, господо сенатори, 1918 године изишли пред Европу с тезом о три народа, три индивидуалитета и три суверенитета, Југославије не би било. (Узвици на левици: Тачно!) Барон Сонино бранио је ту тезу одлучно и упорно, и ми смо се онда морали бранити од клевете да су Хрвати Козаци Аустрије, како их је звала Сонинова штампа и дипломатија. Шта би било да је наше национално питање решено на том темељу? Србија би добила велике компензације, и била би велика Србија. Она би била уистину проширена, али Хрвати и Словенци били би сматрани као непријатељски народи у саставу победјене и сломљене Аустро-Угарске монархије, (Узвици: Тако је!) и морали би сносити одговорност за рат и терете пораза заједно са аустријским Немцима и Мађарима. Сва дипломатска борба Сонинова водила се у том правцу.

Желе ли сепаратисте да враћањем у 1918 годину оживе Лондонски уговор? Или се можда надају да се констелација у Европи променила толико, да се може расклимати Југославија без опасности за њих? Осовина Рим—Берлин, трокут римски, пробуђени снови Римске империје и Хитлерова Рајха, требали би да им отворе очи. Бечки легитимизам и пеншански ревизионизам фатално

допуњавају ове тежње. Или можда господа мисле да у Европи постоји тенденција за стварање још мањих држава у Подунављу? То је, господо, једна опасна илузија. Управо зато што се веровало да су и данашње државе у Средњој Европи мале да осигурају нови поредак, појављивали су се на Западу гласови за стварање већих блокова, па чак и жаљење што је разбијена Аустро-Угарска.

Господо сенатори, огромне су заблуде сепаратиста. Они не виде, да су измењени сви основни услови нашег слободног опстанка. Малена Србија могла је пре рата чувати своју независност, јер је иза ње стајала велика национална Русија. Еквилибриј између Русије и Аустроугарске чувао је независност Србије. А на што би данас могле да се ослоне мале државице појединих наших индивидуалитета? Чак и цела Југославија треба да напне сву своју снагу, да буде фактор довољно јак, да заштити нашу независност, о коме ће и други у своме интересу водити рачуна. (Гласови на левици: Тако је!)

Сепаратизам не осећа, да ниједно племе наше само за себе нема више слободне будућности. Он у заслепљености не види, ни што се око нас догађа. Фашистичком Риму мало је данас, господо, Италија; он тражи Римску империју. Хитлеровом Берлину мало је Немачка; он тражи да окупи целу германску расу, да би остварио своје планове. Само ми својом памећу треба да проведемо парцелацију ове своје мале земље! (Одобравање и аплауз на левици).

Господо сенатори, против тих заблуда необориво стоје истине југословенског националног унитаризма. Само југословенска мисао могла је 1918 год. постићи, да се цели наш народни териториј Срба, Хрвата и Словенаца не сматра као териториј побеђене непријатељске државе, него као териториј пријатељског народа. Само југословенска мисао народног јединства могла је 1918 год. спасити Хрвате, да не буду третирани као непријатељски поражени народ. Да није било југословенске мисли, Хрвати би били 1918 године доживели највећу и можда непоправљиву катастрофу, да буду подељени између Италије, Србије и Аустроугарске, односно Мађарске. (Узвици на левици Тако је!) Само југословенска мисао и држава на њој већ основана могла је учинити крај талијанској окупацији на основи Лондонског уговора.

То су истине из најсудбоноснијих дана наше националне историје. Те се истине не могу ничим оборити. Оне сведоче, да у југословенском унитаризму лежи једина гаранција слободне будућности свих Срба, Хрвата и Словенаца.

Господо, сукоб између тога, да ли је Југославија стара или нова држава, не поставља се код нас — нажалост — само теоријски. Он се поставља од почетка стварања Југославије. Он се од уједињења свесно или несвесно појављује у целом државном нашем животу. И ту је, господо, основни узрок многих наших криза. Грешило се често и под југословенским именом. Али сви ти грехови заостају иза величине заслуге, коју југословенски унитаризам има за целу нашу нацију, за све Србе, Хрвате и Словенце, за Хрвате и Словенце можда још више, него за Србе. (Узвици: Тачно!) У тој величини огледа се сва мизерија дезертера југословенске мисли, који су се издашно користили њом, а данас је кукавно одбацују улагујући се сепаратизму. Испред свих г. др. Трумбић, жалосна му мајка, носи пламену зубљу мржње и бесно виче: југосло-

венског јединства никад није било, и никад га неће бити.

Велике су и нелогичности сепаратиста. Стварају хрватски фронт, а узрујавају се на мисао о стварању српског фронта. За нас унитаристе недопуштен је српски, али и хрватски фронт. Али, шта имају сепаратисте у Загребу против стварања српског фронта? Хрватски фронт логично изазива потребу српског фронта. Политика његова не задржава се само у Хрватској и Далмацији, па ни у самој Босни и Херцеговини, него прелази у Војводину и иде чак у Црну Гору, а хоће да одлучује и о Јужној Србији. Зар је чудо да се против тога јави српски фронт? А борба тих двају фронтова значи највећу несрећу за народ и државу. И од те несреће хоће југословенски унитаристе да сачувају Отаџбину.

Господо сенатори, какво политичко гледиште — осим оне своје основне формуле — заступа г. др. Мачек? Криво се мисли да г. др. Мачек никад није изјавио шта хоће. Он није изјавио ништа својим партнерима за преговоре о споразуму, он се ту држи резервисано, али он говори гласно и јасно старој штампи, зато што хоће наше унутрашње питање да изнесе пред међународни форум. Књига „Вођа говори“ доноси читав низ изјава г. Мачека, а и после те књиге има велики број изјава из којих се види шта г. др. Мачек хоће. Ја ћу да вам изнесем нешто само из једне његове изјаве, за коју сматрам да је најконцизнија, да видите како г. др. Мачек формулира свој програм. То је изјава коју је дао за „Њујорк Тајмс“ од 2 новембра 1935 године. Г. Мачек замишља да треба Југославију поделити у шест држава. Остао би заједнички парламенат, састављен од делегата независних сабора. Уређење би било слично уређењу бивше Аустро-Угарске. Тамо су биле две компоненте, и било је огромне конфузије. А шта мислите, колико би конфузије било код таквог уређења са шест компонента. Заједничко би било Министарство иностраних послова, посебно организована хрватска војска са хрватским официрима, подређена би била заједничком ратном уреду у Београду, а заједнички Министар финансија убирао би само царине. Дакле, г. Летици би остало врло мало посла. (Смех). У тој изјави г. Мачек каже: „Никад више у београдску Скупштину, ни онда када буде поштено изабрана.“

Можда се у говорима доглавника г. Мачека налазе јасније индикације о томе како би ова земља требала да буде уређена, и можда оне дају више олакшања да се дође до споразума. Ја ћу вам изнети нека документа која и о томе говоре. Шеф политичке канцеларије г. Мачека, оне канцеларије која званично даје саопштења о састанцима г. Претседника Владе, г. Јаков Јелашић, на политичкој конференцији у Каштел Старом крај Сплита 23 августа пр. г. рекао је и ово: „Хрватски народ није никада претрпио теже дане као од 1918 године до данас под Београдом. Ми Хрвати не признајемо никакво уједињење са Србима, нити признајемо Југославију, већ хоћемо слободну суверену Хрватску Државу, а сувереност значи имати свога суверена и сами собом управљати, а нека тако исто имају и Срби и Словенци, јер ми смо три народа и сваки треба да засебно живи; нека сваки народ посебно управља како уме и зна, јер ми Југославију, како рекох, нећемо, нити признајемо ништа што је од 1918 године до данас урађено, и све што је урађено ми ћемо срушити.“ (Иван Хрибар: То је глупост!)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим г. сенатора да настави, и да буде љубазањ да има на уму да је време већ јако поодмакло.

Јово Бањанин: Господине Претседниче, ја не говорим за своје задовољство. Ја имам да изложим једну политичку мисао, која је у интересу наше националне државе.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим Вас да наставите, али Вас исто тако молим да водите рачуна о времену.

Јово Бањанин (наставља): Г. др. Иван Пернар рекао је 17 јануара 1937 године на збору у Рајићу, између осталог, и ово: „Нарочито је 1 децембар 1918 године дошао без воље хрватског народа. Хрватски је народ тада преварен неспособношћу своје интелигенције и доведен у ово стање. Хрватски народ не признаје чине после Св. Катарине, 29 октобра 1918 године, нити чине после 1 децембра 1918 године. Нарочито не признаје 1 децембар 1918 године. Он хоће стање пре 1 децембра 1918 године, када је Хрватска била самостална држава.”

Господо сенатори, Аугуст Кошутих који се недавно вратио у Југославију, дао је, како је већ јуче изнео мој пријатељ г. др. Крамер, у „Европским гласовима”, једној међународној ревији у Цириху, једну изјаву, у којој говори о томе каква би споразум требао да се донесе. То би био споразум народа са народом. Споразума нема у оквиру Устава, ни ревизијом тога Устава, него само у Конституанти. А ако Конституанта не сврши посао, онда има да га сврши Европа, јер г. Кошутих ипак милостиво допушта да неће на пут катастрофе. Тај исти г. Кошутих 13 фебруара, на састанку претседника организација Хрватске сељачке странке у Загребу, у своје великоме говору, рекао је и ово: „Нико не може више оспорити хрватском народу право на властиту хрватску државу. Ми немамо још хрватске државе, да можемо регулирати читав свој јавни живот, немамо још хрватског државног сабора, где би стварали законе потребне за наш живот. Над нама је туђа власт.”

А, господо, како г. Мачек спрема народ на споразум; да ли он настоји да се народ морално припреми на то да треба постићи споразум између Срба и Хрвата? — Ја о томе нећу много да говорим. Ја ћу вам само рећи како орган г. Мачека спрема дечије душе за ту мисао споразума. 29 новембра 1936 године, дакле непосредно пред прославу Првог децембра, орган г. Мачека „Хрватски дневник”, у своје дечијем делу, доноси ово питање: „Када је Хрватска пала у најтежи јарам?” И онда на другој страни одговор: „1 просинца 1918 године.” (Др. Јосип Немец: И то се не цензурише!)

Господо сенатори, у вођењу своје политике има г. Мачек и једну нарочиту фирму, јер он води политику под неколико фирма. То већ није солидно. Он има и фирму „СДК”, а то је фирма Сељачко-демократске коалиције. Та је фирма у ствари једна фикција, али она служи г. Мачеку за обмањивање једног дела пречанских Срба.

Та фирма омогућује да остатци бивше Самосталне демократске странке, који су изневерили мисао народног јединства и остали са др Мачеком, воде и своју неку политику. То је најбеднија група у нашем политичком животу. Она је без икаквог утицаја на Мачекову политику, а служи му само као слепо оруђе. Какву политику води та група: југословенску, хрватску или српску? Југо-

словенску не може да води, јер је издала југословенску мисао. Хрватску не може да води, јер је и сама признала да је др. Мачек вођа хрватског народа и једино позват да води хрватску политику. Српску политику не води зато, јер главно реч води у њој неколико деташованих Мачекових агента, који су одређени да обмањују пречанске Србе. И тако они не воде ни једну од тих политика.

А какву иначе политику воде? По једном тестаменту. А какве су мисли у томе тестаменту, бићу слободан да вам и за то дам један докуменат: „Пролетер” орган комунистичке југословенске организације у Паризу, донео је у октобру некролог Светозару Прибићевићу. У томе некрологу кажу: „Кратко време пре одласка из Париза у Чехословачку Светозар Прибићевић имао је веома опширан разговор са француским комунистичким вођама, друговима Дикло, потпредседником Парламента и Габриелом Пери, народним заступником. У том разговору Светозар Прибићевић информисао је француске другове о положају у Југославији и разговарао о потреби сарадње између Народног фронта у Француској и ванпарламентарне опозиције у Југославији.” На крају некролога се каже: „На спроводу Светозара Прибићевића у име Комунистичке партије опростио се с телом покојника сенатор друг Недвјед. На гроб је био положен венац Комунистичке партије Југославије”. — Дакле у националној политици без компаса, у социјалној политици одлазе у комунисте.

Господо сенатори, има и један нацрт извесне загребачке господе о државном уређењу. И они су Мачекови агенти, али желе да се мисли да су умерени. С њима се, чини се, слажу и неки мудраци с истока, одавде из Београда. За њих решити хрватско питање значи осигурати свима народним индивидуалитетима и свима деловима државе равноправни уплив у моралном и материјалном погледу. Срби, Хрвати и Словенци су три индивидуалитета, а босански муслимани су „готово четврти индивидуалитет”. Држава би се поделила на четири области. — (Саво Љубибратић: И Жидови пета област!) Српска област: Ту би била Србија и Црна Гора; Хрватска област: Хрватска с Међумурјем и Далмација; Словеначка област; и онда Босна и Херцеговина, ваљда за четврти муслимански индивидуалитет. Али мудраци (Др. Васо Глушац: Нека пробају!) су нашли да то није довољно, него мисле с обзиром на посебне прилике и у сврху олакшања споразума да би требало и Војводину заокружити као посебну област. Каква су индивидуалитет за Војводину измислили, то је остала тајна. Али ипак у питању Војводине, нису тако категорични. То питање стављају тек у други ред, и били би склони да се Војводина припоји српској области.

Какво би вођење ове државне заједнице имало бити по мишљењу те господе? Била би само два ресора јединствено вођена: војске и иностраних послова. У мањем опсегу могао би бити и ресор финансија, а могло би бити још једно или два Министарства за све друге послове. Парламент би био биран посредно од бановинских сабора. Тежиште законодавне власти и готово сва извршна власт остала би у бановинама. Бана би имао да поставља Краљ на предлог бановинских одбора.

Господо, ово што та умерена господа траже не може се сматрати ни као конфедерација. Јер

Бизмарк, када је стварао Рајх, морао је и против своје воље да води бригу о династичким интересима, па ипак је створио један јак инструмент унификације целог немачкога народа, Рајхстаг биран опћим, једнаким и тајним правом гласа. Ова господа међутим хоће да југословенски парламенат увек зависи од воље да ли ће која делегација хтети да дође у парламенат или не хтети. (Један глас са левице: То је конфузија, то није конфедерација!)

Господо, такве мисли курзирају у круговима сепаратиста у Загребу, и те мисли имају да буду подлога за споразум који треба да се нађе са др. Мачеком!

Или можда би се у демократији лакше наша база за споразум? Удружена опозиција надала се дуго да ће у демократији наћи основа за споразум. Међутим Мачек је преварио све њене наде, јер нема фашистичког покрета у Југославији тако организованог као што је Мачеков покрет. Све је ту глајхшталтовано почевши од школске деце у ђачким клупама па до највиших врхова друштвеног живота; и литература и уметност и привреда, све је у рукама др. Мачека без поговора. Нико други ту нема ништа да каже. Сам Шутеј, доглавник г. Мачека, казао је да они уопште нису странка, да су само једно велико ухо на глави др. Мачека.

А демократија? Ми знамо, господо, да Мачек има данас организовану милицију, која свакога има да спречи да се креће у његовој домени. Та милиција примила је већ од Мачека и мобилизациони план и све прописе мобилизације, а у последње време Мачек је објавио и службени „Вежбеник“ за Хрватску сељачку заштиту и грађанску гарду. Ја мислим, господо, да то што је спровео Мачек свакако није демократска организација, да је то фашистичка организација о којој држава треба много да води рачуна. (Др. Анте Павелић: Све по примеру четничких организација!) Опростите г. Павелићу, али молим Вас да ћутите, Ви имате највише разлога да ћутите, изволите, можда је г. Претседник владе ту, ако имате какву петицију код њега!

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим Вас да се не објашњавате лично већ изволите наставити свој говор.

Јово Бањанин (наставља): Господо сенатори, покрет г. Мачека организован је данас чврсто и солидно, и узалудна је свака нада да би се у томе покрету могла наћи каква озбиљна пукотина, која би послужила комбинацијама др. Стојадиновића. Додуше, има спорадичних сукоба с клерикалцима и франковцима, али то је данас још увек безначајно, а ако би и било јачег покрета у том правцу, то не иде у прилог стишавања страсти и смиривања државе. Држава ипак мора да води већ данас озбиљнога рачуна и о оној мутној, туђинским духом надахнутој политици, која се иза леђа Мачековог покрета јавља и шири под значком ЖАП — „Живео Анте Павелић“. (Један глас са левице: Али не овај наш!) Има ли Мачек снаге и воље да се одупре тој агитацији или ће и сам подлећи екстремима? Ми то данас не знамо. Слабост његова да се одлучи за једну реалну политику споразума даје врло мало наде.

Господо сенатори, постоје у Југославији данас две националне политике. Једна је политика југословенског националног унитаризма, а друго

је политика споразума, споразума између трију народа, трију историјско-политичких индивидуалитета. За југословенски национализам у том сукобу нема сумње ни колебања. Веровање да је у Југославији једино могућа унитаристичка мисао остаје чврст темељ наше политике. На тој основи једино је могуће и правилно решење хрватског питања, једино је могућ искрен, поштен и праведан политички споразум, али не споразум између народа и држава, него споразум политичких фактора у једном народу. За тај споразум једино је место Југословенски Парламенат. До споразума, господо, не може се доћи ни државоправним преговорима између три народа ни оним методама које проповедају Мачек, Кошутин, Пернар и други.

Хрватско питање постоји, то је политичко питање првог реда, и не треба тражити другу терминологију за то. Нема сумње да је у хрватском питању читав комплекс различитих питања, а незадовољство Хрвата даје томе своје обележје. Хрватско питање је политичко и државно питање првог реда. Али свако решавање тога питања на основи сепаратизма значи уништавање снаге целине народне, у којој онда ни делови не могу бити ни јаки ни задовољни. Споразум о хрватском питању у ствари би био споразум о државном уређењу нашем. Ја, господо, не верујем да се споразум национални може постићи ни конфедерацијама, ни федерацијама, па чак ни самоуправама за које се ми боримо. И у конфедерацији, да се којом несрећом створи, ми ћемо се и даље клати, јер ће у свакој државици и даље бити помешани и Срби, и Хрвати, па, када нису могли да се измире у Југославији, ја не разумем како би могли да се измире у тим мањим државицама. Господо, самоуправе које ми тражимо имају да разумне људе увере да се ни једном крају не одузима ништа што му је потребно за слободан развој, а питање саживљавања у једну државу, то је питање дугога времена и не може се решити ни формулама ни протоколима. Ми смо већ имали протоколе у нашем политичком животу. Имали смо Марков протокол од 13 априла 1923 године. Имали смо протокол о споразуму од 14 јула 1925 године. Сви су се они свршили несрећно, јер је сваки протокол био плод неповерења и зато извор нове борбе и нових сукоба. Питање саживљавања Срба, Хрвата и Словенаца, то је питање психолошко и морално и за његово решење требају деценије. Немачка и италијанска нација давно пре него што су се ујединиле у једну државу биле су већ национално свесне и уједињене. Па ипак, господо, морале су деценије проћи док је наступила потпуна унификација Италијана и Немаца, и тек Мусолини и Хитлер коначно су извршили уједињење својих народа.

Господо сенатори, југословенски национализам је искрено и одлучно за најшире бановинске самоуправе. Он може ићи у спровођењу самоуправног система Бановина до крајњих граница, које допушта народно и државно јединство. Та самоуправа може у много чему одговарати оном што је у захтеву федерације и у стварној компетенцији могуће у саставу јединствене Југославије. Само све те компетенције могу извршити из државног Устава, а не из права која су старија и јача од Устава и државе. То тражи не само јединство, него и добро схваћена демократија, јер нема демократског владања у држави, где се др-

жава свакога часа мора спотицати о старе повластице и правце.

Господо, такав споразум држао би и проводио југословенски национализам најлојалније. Он то једини и може, јер једино он би нашао у таквом споразуму услове за коначно сређивање националног проблема. Југословенски унитаризам једини гледа у југословенској државности изграђивање свога националног идеала, и споразум, који би служио томе циљу, он би изводио до последњих консеквенција лојално. Ниједан сепаратизам то не може, јер он не гледа у југословенској државности остварење свога идеала. Сваки споразум на сепаратистичкој основи значи само примирје, значи само етапу у борби за даље циљеве и тежње. Вечна динамика раздвајања лежи у таквом споразуму. Сепаратизам се може помирити с југословенском државношћу, кад види да друкчије не може, и он ће се сигурно помирити, али никад с пуном душом и срцем не може примити ту мисао. Ту, господо, лежи разлог зашто је до данас једино искрена југословенска политика могла бити јасна и одређена у постављању свога програма.

Ниједна друга група нема разрађен програм у том правцу. Све друго је у магли и мраку, све друго је стално лутање и очајна борба нелогичности, противречности и бесмислености.

У југословенском национализму лежи и највиша етичка снага, до које се никад не може уздићи сепаратизам. Јер само југословенски национализам даје широке и ведре видике целој Отаџбини; само он ствара велику љубав за целу нацију, за све делове њене, тражећи у пуној сагласности целине задовољење свих оправданих захтева. Он једини утврђује веру да сваки Југословен на свакој граници отаџбине брани живот и слободу свога рођеног народа. Он једини потенцира снагу свих наших племена, док је сепаратизам парализује у међусобној борби. Југословенски национализам ствара несаломљив дух народне солидарности, без кога не може бити ни јаке народне одбране.

То је, господо, прави дух шестојануарске политике. Приписивати шестојануарском манифесту друге циљеве, подметати му камуфлажу хегемонистичких тежњи, може само најнижа клевета и најсуровија душа. Краљ, који је прогласио Југославију, Краљ, који је југословенској војсци дао југословенску заставу, није никада могао имати неке скривене мисли. Могли су грешити поједини људи у извођењу Краљеве политике, али мисао великог заточника југословенске идеје кристално је чиста и апостолски узвишена. (Усклици на левици: Тако је!)

И са овога места чули су се гласови како је тобоже Југословенство, како је народно јединство декретирано 6 јануара. Изгледа као да пре 6 јануара 1929 г. уопште нико није ни споменуо неко Југословенство, изгледа као да пре 6 јануара мисао народног јединства није ни постојала, него да је то тек Краљ дао и декретирао уводећи диктатуру. А међутим, стотинама година живела је та мисао у душама и умовима наших народних великана каквих данас и немамо. И онда долазе на ову трибину људи, који говоре да је та мисао данас декретирана! (Усклици на левици: Срамота!)

У свим манифестацијама шестојануарске политике, Краљу је увек и сваког часа лебдила пред

очима мисао једнакости и равноправности свих Хрвата, Срба и Словенаца, и никада Он на ту мисао није заборавио. И ову мисао брани данас југословенски национализам без страха и колебања, мада га прати зла коб да често мора примати одговорност и за оно што није радио, и да мора бранити шестојануарску политику и против шестојануарских министара, па чак и против онаких, који једино шестом јануару имају да захвале што уопште имају неко име у политици.

Ето, господо, у томе духу могао би да се изгради југословенски споразум за решење хрватског питања. И тај споразум може да се изгради и на основи данашњег Устава, јер није истина, што клевета стално проноси да је тај Устав централистички, и да је унитаризам исто што и централизам. У бановинама дао је Устав од 1931 године све могућности да се може провести најшира самоуправа на задовољење свих крајева. Несрећа је једино та, што тај Устав није извршен, а у томе леже грехови оних људи, који су имали да проводе Краљеву политику. Да ли ће, господо, после 15, 20 или више година искуство и живот показати да у томе Уставу треба нешто да се мења, то је друго питање. Али, то ће се онда извршити у мирном развоју државног живота, без потреса за државу.

Нас југословенске националисте коре да смо интегрални Југословени и да је тиме компромитована југословенска мисао, и да смо за државни централизам. Ово је друго, господо, само добро смишљена подвала, јер унитаризам никада није био исто оно што и централизам, и то би могли данас већ да знају и неписмени људи у овој земљи. Али, господо, што се тиче интегралног Југословенства ја кажем, да најволим Југословенство без атрибута. Истина је, и мора бити тако, да будућност припада интегралном Југословенству, јер друкчије ова нација неће моћи да се одржи. Али, ми као реални политичари морамо водити рачуна о стању данашњег развоја нашег народа у провођењу унитаристичке политике. Ја волим само искрено и безусловно Југословенство, јер ми југословенски националисти нећемо ни парадно ни параграфско Југословенство, нећемо ни сезонско, ни условно Југословенство, нећемо ни спекулативно, ни Југословенство на отказ, а нећемо ни византинско Југословенство, о коме смо из Шапца чули. (Један глас са левице: Врло добро!) Јер, нажалост, господо, зато што је било много Југословена с овим атрибутима, зато је страдала југословенска политика, и зато има толико дезертера југословенске мисли.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим, господине сенаторе, два сата су већ прошла. Изволите наставити, али молићу лепо, да имате у виду, да је много времена прошло.

Јово Бањанин (наставља): Господо сенатори, овај споразум о коме се данас говори није југословенски, то је споразум трију сепаратизама, трију народа, трију историско-политичких индивидуалитета. У тај споразум југословенски национализам не улази, али он тражи да га они, који су га започели и доврше, јер народ треба да види шта је истина у томе споразуму, а шта лаж и обмана. Сви, који су ушли у политику тога споразума носе одговорност или за успех или за слом политике споразума. И, сви су они дужни да изведу народ и земљу из тешке неизвесности, у којој се данас налази. Ми не верујемо да је могућ споразум и на тој основи, док г. Мачек круто остаје на оним мислима, које сам изложио. Али, господо, ни

други партнер не улази с искреношћу у политику споразума са г. Мачеком, и то г. Мачеку даје право на неке резерве. Јер, господо, Мачекове мисли, које сам ја овде изложио, знају и они, који су започели разговор о споразуму. Па, они ваљда мисле, да је и на тим мислима могућан споразум, и кад верују, онда су дужни да свршавају посао. Они носе одговорност за сав успех те политике, и они су дужни да у тај посао уђу без надмудривања, без изигравања и без одуговлачења. Народ с правом тражи, да му се једанпут већ врати мир и спокојство.

Докле се до данас, господо, дошло са политиком споразума? Главни носилац те мисли била је врло дуго Удружена опозиција. Елементи, који састављају Удружену опозицију, водили су ту политику већ и пре 6 јануара 1929 године. После 6 јануара они су у сталном међусобном додиру, а после 5 маја 1935 године они непрестано преговарају о споразуму: Уложено је, господо, много добре воље, то се мора признати, и учињени су огромни напори, да се дође до споразума. Постигло се то, да је Мачек на крају изјавио, да се није пошло ни за корак даље. Па докле тако и зашто то? Први је узрок што је г. Мачек своје партнере увукао у један зачарани круг, из кога нема излаза. Он им каже: најпре покажите већину, па ћу се ја онда с вама споразумети. А они би могли да му одговоре: Омогући нам да створимо споразум с тобом, па ћемо онда добити већину. И сигурно би је добили.

Други је узрок, што господа из Удружене опозиције ипак нису имала храбрости да иду до краја. У своје програму од 8 новембра 1936 год. признали су хрватски историјско-политички индивидуалитет и оно што из тога следује, али су одмах додали, да не улазе у то, како би се ово признање имало применити у питању унутрашњег уређења. Признали су и потребу новог Устава, али нису одредили начин, како да се до новог Устава дође. Зашто застају господа на по пута? Из страха од одговорности, или из несигурности за свога партнера? Признали су и три народа, признали су и сложену државу, па ипак нема споразума. До какве се пометености у вођењу те политике споразума дошло, сведочи, господо, најбоље то, што су ова београдска господа предлагала, да Босна и Херцеговина буду у саставу Југославије четврта тампон-држава, јер је то хетерогена, мешовита област. Господо, најчишћа југословенска покрајина, — у којој и Срби и Хрвати говоре наш језик, осим мале мешавине источњачке, чист и звучан као сухо злато, — намећу Удружене опозиције проглашена је као једна хетерогена област! Шта онда остаје још хомогено у овој сретној Југославији?! Београдска господа стварају од Босне тампон-државу, а загребачка господа стварају ту државу, да задовоље готово четврти муслимански индивидуалитет. Тај индивидуалитет није требао ни чекати загребачку госпуду да се задовољи, јер он доиста има власт, коју му та господа дају, од кад је г. Мехмед Спахо добио на Босни везирство, а Исламска верска заједница предана у искључиву експлоатацију њему и његовој најближој околини. Какав би, господо и пријатељи, био живот у тој четвртој тампон-држави? То би било једно чудо, у коме уопште нема никакве већине! Та би државица била састављена од самих мањина, и од милости г. др. Спахе и његових наследника зависило би: хоће ли она бити шест месеци српска, а шест месеци хрватска. И на тој основи мисли се да ће се створити равноправ-

ност и једнакост у народу, и да ће створити мир у овој држави!

Господо, у политици споразума најчешће се јавља мисао да би Југославија требала да буде подељена у четири државице. Јер за чудо, сви ти борци за три индивидуалитета народна, за три историјска државна права беже од остварења своје мисли о три државе и три народа, беже зато, што сами не верују да је могуће оно начело на које хоће ову државу да поставе, и заклањају се за измишљање нових области и нових индивидуалитета, само да би створили једну нову пометеност у овој држави.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Ја бих молио г. говорника да заврши свој говор, јер је већ пола дванаест сати.

Јово Бањанин (наставља): Али допустите ми да довршим мисао. Можда никад више нећу говорити. Ја имам да довршим једну политичку мисао. (Гласови са левице: Ми молимо да му се дозволи да говори. — Један глас: Да гласамо!)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Нема ту гласања; то сâм Пословник решава.

Јово Бањанин (наставља): Дакле, господо, поделимо на час Југославију на четири државице, како желе господа и у Загребу и у Београду, и да видимо да ли ће та подела послужити једнакости и равноправности нашег народа. Како сам рекао загребачка господа пристала би да жртвују Војводину, да она уђе у српску област. И какав би онда однос настао? Настала би једна српска област, највећа и најјача, и, разуме се, да би та област учинила све да себи приграби превласт. У Босни имала би та српска област као помагача једну релативну већину. У Хрватској имала би та српска област као помагача једну знатну мањину. Да ли то омогућује решење националног питања, мир у народу, једнакост и равноправност?!

Господо, таква подела унела би у нашу земљу вечну борбу за превласт и против превласти. Г. Мачек осећа то и зато би он са својих шест државица хтео да што више Хрвата окупи у једну државицу, а Србе да разбије у што више малих државица, јер против мисли српске хегемоније поставља мисао хрватске хегемоније. Против плана српске хегемоније не може се борити мисао хрватске хегемоније, а против плана хрватске хегемоније не може се борити мисао српске хегемоније. И једну и другу хегемонију може да сузбије само мисао југословенског национализма.

Господо, сва настојања да се до сада дође до споразума разбила су се на оној фамозној процедури, о којој се данас толико говори. Већ је створена читава терминологија те процедуре. Треба створити атмосферу, треба рашчистити терен, треба расмотрити гледишта, па установити перспективе, па би онда г. Мачек испитао ко има легитимацију да може с њим разговарати. И то би тек онда била прва, претходна фаза разговора. Онда би имали да дођу избори за Конституанту, али без програма. И онда би се поставило питање, ко су контрахенти, са којима би се могло да преговара. И сада би ти контрахенти тек преговарали, али изван Конституанте. Јер нико још неће у Конституанту. Српска, хрватска и словеначка група расправљале би свака за себе, и већина у свакој од њих би имала да даде и да изрази услове за споразум. И ако би се споразумеле све три групе, онда би се направио протокол. Али онда би се тек испити-

вало да ли у свима историјским покрајинама има већина за тај споразум. И кад би се то испитало, опет би се направио протокол. Тек онда ишло би се у Конституанту да она санкционише свршено дело.

Господо сенатори, ова политика споразума заплела се у једном лабиринту процедуре, из којег сама не може да изађе. И све би то било онда у најбољем случају, ако би се споразум постигао. Али, ако се не постигне споразум, господо, шта онда? Шта може онда да буде? Јер је Конституанта бирана, а покрај ње нема више никога ко би ову државу држао на окупу. Што ће онда да буде? Треба ли да дође до разлаза, или што друго?

Господо, захтев, да већина из сваке историјске покрајине има да се изјасни за споразум, убачен је тек у последње време у ову процедуру. Раније се о том није никада говорило, тако да је и сам „Обзор“ био збуњен, па је казао, како то не може да буде. Али за дан-два охладио се и „Обзор“, кад је др. Мачек дао изјаву, да доиста свака покрајина треба да се изјасни да је за споразум, иначе нема споразума. Ако се и то прими, можемо очекивати, да ће се тражити, да и већина у свакој општини мора пристати на споразум.

Изгледа као да се свесно постављају нове запрете споразуму. Ова процедура изгледа као она процедура коју нам је класично приказао Бранислав Нушић, како Кнез Иво од Семберије откупљује робље од Кулин-капетана. Кад му је на крају положио и икону крсне славе а преко иконе пала мртва мати, кнез Иво каже: дао сам ти и живот старице мајке, је ли ти доста, беже? Треба ли, господо, да и ми пред ноге г. др. Мачека положимо живот уједињене Отаџбине, па да га упитамо: је ли ти доста, беже? (Одобравање на левици и глас: До тога неће доћи.)

Господо сенатори, Удружена опозиција још се очајно бори да сачува веру својих следбеника да ће она довести до споразума. Ипак се чини да је она свесна да је доживела слом у својој политици споразума. Тај слом убрзала је несолидна конкуренција Владе г. др. Стојадиновића. Учињено је све да Удружена опозиција буде уништена на изборима, да би г. др. Стојадиновић остао једини партнер г. Мачека. У замену г. др. Стојадиновић признао је једино политички покрет др. Мачека као озбиљан и дорастао за корисно учешће у вођењу наше савремене народне и државне политике. Тако бар каже „Самоуправа“ од 17 новембра прошле године.

Г. др. Мачек је са задовољством утврдио слабост Удружене опозиције после избора, само није признао ни легитимацију г. др. Стојадиновића. Али он је радо прихватио ову нову конкуренцију, јер он жели да има што више понуђача, како их зове његова штампа. У слабости партнера, у немоћи понуђача он гледа гаранције своје победе, јер хоће да са што више изгледа на успех отвори оферталну лицитацију за парцелацију Југославије.

Са сумњивом легитимацијом у џепу стигао је г. др. Стојадиновић равно из беле симфоније на Санкт Морицу у Брежице 16 јануара на састанак са г. др. Мачеком. Резултат стварни на том састанку није био никакав. Господа су се задовољила да констатују, да ништа није покварено у споразуму, а г. др. Корошец је рекао, да је споразум као мало дете, које треба чувати. Мени се чини, ако господа буду наставила свој посао око споразума том брзином, да ће то мало дете постати деда, пре него што дође до споразума. (Бурни аплауз на левици.)

Ипак је г. др. Мачек на овом састанку постигао два крупна успеха. Први је успех легитимација г. др. Стојадиновића, јер је г. др. Стојадиновић ишао на изборе да тражи легитимацију у име Србије и Срба. И онда се из врхова Југословенске радикалне заједнице слушала лозинка: „Срби на окуп“. С том легитимацијом пошао је г. др. Стојадиновић у Брежице. Мачек је радо примио ту тезу да има да преговара са претставником Србије и Срба. „Селачки дом“ пише 21 јануара ово: „Састанак крај Брежица био је разговор о политичким приликама и проблемима у земљи, а не уједно и њихово решење, јер би у том случају претседник београдске владе морао бити претставник Срба и Србије, као што је др. Мачек претставник Хрвата и Хрватске“.

Питам ја вас, господо сенатори, може ли и сме ли Претседник владе Краљевине Југославије да се игде појави као претставник једног племена и краја државе, може ли ући у преговоре у име једног дела државе као Претседник владе Краљевине Југославије? Јер ми видимо да су се у Брежицама јавили као контрахенти Србија и Хрватска, Југославије, господо, тамо није било. Удружена опозиција могла је преговарати на своју одговорност и без ангажмана државе. Др. Стојадиновић на првом кораку ангажовао је државу, али тако, да је одмах направио дубоку пукотину у државној згради.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Господине сенаторе, Ваше је време давно истекло, молим Вас да завршите.

Јово Бањанин (наставља): Допустите, Господине Претседниче, да говорим, јер имам одређену мисао, коју морам да завршим. (Гласови: То би требали сви да чују!)

Други успех г. др. Мачека лежи у томе што је добио право предсанкције за доношење политичких закона пред овај Парламенат. Јер ти политички закони имају да се доносе по саслушању водства Селачко-демократске коалиције, то значи по саслушању г. др. Мачека. Зна се ко врши законодавно право у овој земљи. У Уставу чл. 26 одређено је да законодавну власт има Краљ и Народно претставништво, а у члану 63 Устава стоји: „Законске предлоге подносе по овлашћењу Краљевом поједини министри.“ Никакав други фактор нема утицаја на доношење закона. (Гласови са левице: Али је др. Мачек суверен!) Али, господо, законодавна власт стварно је одузета легитимном Народном претставништву, а дата је онима који неће да положе заклетву, и неће да улазе у овај Парламенат. Може се то ублажавати како хоће, али остаје чињеница да је данас вршење суверене власти подељено на два фактора: на Краљевско Намесништво и г. др. Мачека.

Господо сенатори, Влада г. Стојадиновића и Удружена опозиција узбуркали су целу земљу декламацијама о споразуму. Та се политика мора довршити или успехом или сломом, другог излаза нема. Влада је учинила све да уништи противнике и остане једини партнер. Она једина данас носи и сву одговорност. Она носи и сву славу, ако доведе до успеха, али носи одговорност и за катастрофу, која је по нашем уверењу неизбежна.

Ја не знам да ли ће се г. др. Мачек из обзира на дуготрајно савезништво смиловати и увести и Удружену опозицију у тај споразум. Ја бих чак веровао да би споразум до кога би довела Удружена опозиција у темељима својим и у извођењу свом имао више патриотизма него споразум који

ће донети три Јерарха. Са Удруженом опозицијом или без ње посао споразума мора се свршити пошто пото. Какву улогу, опет питам, играју у том споразуму између Србије и Хрватске др. Корошец и др. Спахо. Ми знамо, господо, какву политику води др. Мачек, али не знамо какву политику воде др. Корошец и др. Спахо. У Загребу их сматрају за посреднике. У Београду искоришћавају власт, а чекају Мачекову победу да поберу зрео плод. За Мачека може се веровати да ће оно што прими лојално извршити. За Корошца никада не знамо куда иде. А Спахо мисли само на четврти индивидуалитет.

Г. Стојадиновић каже да хоће споразум са Мачеком, али неће ревизију Устава. Јест, господо, тешка је одлука за ревизију Устава. Нарочито је тешка код малолетности Краља и код Намесништва. Али ко хоће споразум, мора поднети сву одговорност за вођење те политике.

Југословенски националисти имали су храбрости да стану уз Краља када је укинут један Устав. Они се ни данас не одричу те одговорности, када је мртав Краљ, када су многи корисници шестојануарског режима затајили шестојануарску мисао као Петар Христа. Када би били уверени да је такав споразум једини спас Отаџбине, да је то једини излаз из кризе, имали би они опет храбрости да приме и ту одговорност, па макар били сутра каменовани. Али југословенски националисти не улазе у тај споразум. Они који верују да је то једини излаз, који су започели посао, морају га и довршити. Јер и г. Мачек има право на лојалност својих партнера. Не сме се допустити да се по хрватским крајевима опет пронесе глас: Београд нас је опет преварио!

Господо сенатори, није ревизија Устава захтев г. др. Мачека. Није ни федерација захтев г. Мачека. То је минимум, на који ће он пристати. Чак ни сама Конституанта не претставља последњу политичку мисао г. Мачека. У „Мађаршагу“ од 10 октобра 1936 године г. Мачек је изјавио да је мала нада да ће се слободна Хрватска остварити у Југославији. „Остварење хрватског националног захтева било би могуће помоћу ревизије уговора о миру. Ако добронамерне велике силе мирним путем не промене данашње стање, неизбежно је крвопролиће.“ У ревији „Европски гласови“ од 1 децембра каже г. Мачек, „да је хрватски народ од француских влада стављен у искушење на свршетку рата и условима мира који су довели до решења на штету хрватског народа.“ Значи да би основна мисао г. Мачека била да се хрватско питање мора решити на једној међународној конференцији.

Све ово знају и они који су с Мачеком започели разговоре о споразуму. И када знају, свакако верују да је споразум ипак могућ. А кад верују, морају свршавати посао. Јер земља не може више дуго подносити ово стање. Држава је данас стварно подељена на четири домene између Три Јерарха и четвртог др. Мачека. Др. Мачек врши један део суверене власти. Банске управе у Загребу и Сплиту само су експозитуре политичке канцеларије др. Мачека. Др. Мачек има организовану милицију у Хрватској сељачкој заштити. У општинама се проводи само воља др. Мачека. Са општинских зграда скидају се државне заставе, из општинских просторија износе се Краљеве слике. Ми се, господо, данас налазимо у потпуном екс лекс-стању. Устав је данас чуван само формално, али је стварно порушен.

Господо сенатори, ми смо и у Народној скупштини и у Сенату слушали многе научне тезе о нашем народу, о јединству, о тројству, о индивидуалитету итд. Покретан је у помоћ огроман научни апарат, повлачена је у помоћ антропологија, етнологија, етнографија, биологија, социологија, геополитика. Лутало се по свима континентима да се нађе пример који одговара Југославији, а завршило се с бановинским самоуправама. А лаж је да су самоуправе адекватан облик државног уређења за три индивидуалитета и три народа.

Господо, прилике око нас и у земљи су тешке. Иза националног хаоса тутњи опасна субверзивна социална агитација. Народом је завладало болесно стање раздражености. Друштво је наше обузело оно што Французи зову *mystique grégaire*, мистика гомиле, која у паници или у заносу јури без циља. У политици споразума гледа се неки мистериј, који доноси спас од свега зла. Зато се политика споразума мора конзумовати позитивно или негативно. Ако успе, а не уздрма темеље државе, нека је све Богом просто и благословено. Ако доживи слом, мора се политика чувања државе уздигнути изнад свега и проводити по сваку цену.

Југословенски националисте неће и не могу сметати да се та политика споразума доврши. Они су уверени да би и Устав, који из тога споразума изиђе, био само провизорна крпарија, плод једне психозе, пролазни компромис свих сепаратизама, и израз свих старих заблуда. Он не може бити трајан, јер би Југославији одузео националну мисао, и претворио нашу Отаџбину у вештачку творевину разнородних елемената. И оног дана када би тај Устав био донесен, југословенски национализам морао би објавити борбу за ревизију тог и таквог Устава. Та борба не би била субверзивна и разорна, него лојална и патриотска, законита и уставна.

Господо сенатори, политика споразума мора да се доврши. Сви творци споразума морају да приме одговорност за извођење те политике. И г. Мачек треба да прими одговорност. Онда ће пасти нимбус са многих величина. Онда ће напокон и г. Корошец изиграти последњу карту. Ја верујем да би тој политици споразума лојалније служио г. Мачек него г. Корошец. Јер и заблуде Мачекове долазе из чишћих мотива. Ни пунктације Мачекове и Корошчеве нису из истог моралног извора. Мачекове заблуде изазивају отпор сваког унитаристе. Али Мачек је имао тежег повода, јачег оправдања, за своје огорчење, и психолошки је лакше разумети што је прешао допуштене границе. Г. Корошец уопште није имао таквог оправдања. Он је, господо, био министар унутрашњих дела у влади тврдога града, кад је дошао кобни 20 јуни 1928. Он је био Претседник владе после тог 20 јуна. Он је ушао и у владу шестога јануара. И он је до септембра 1931 године био члан владе ауторитативног режима, а већ 1932 дошао је с пунктацијама. После стварања Југославије с оне стране Дрине, Саве и Дунава осим Милана Сршкића и Светозара Прибићевића ниједан човек није примио толико милоште и пажње од ове државе као Антон Корошец. А нико није Југославију више за срце ујео него Светозар Прибићевић и Антон Корошец.

Господо, да сам ја онда питан не би г. Мачек био изведен пред Државни суд за заштиту

државе него г. др. Антон Корошец. Међутим фаталном заблудом догодило се то да је др. Мачек отишао у затвор, а др. Антон Корошец на најлепши оток Југославије.

Господо сенатори, и Господине Претседниче ја ћу завршити. „Самоуправа“ је 24 фебруара ове године поводом састанка Главног одбора Југословенске националне странке напала поново странку, сахрањујући је по стоти пут, па је написала ово:

„Нормализација прилика у нашој земљи тражи своје жртве, па је потпуно на своме месту да први падну они који су највише и допринели да у нашем политичком животу завладају тешке прилике које су кулминирале на мајским изборима.“

Господо, ако се ради о користи земље, ако би то послужило истинском споразуму и смирењу народа, југословенски националисти би радо примили ту жртву. Сви ми можемо да будемо без милосрђа прегажени, ако то тражи Отаџбина. Али ако то иде само у корист једног режима без савести и без скрупула, без угледа и достојанства, ако то иде у корист безобзирног партизанског владања, и ако то не погађа само нас него и мисао унитаризма, југословенску идеологију, онда се против тога диже одлучно оправдани револт југословенских националиста. (Одобравање на левици).

Господо сенатори, југословенска мисао проћи ће још кроз многа искушења. Она ће претрпети и тешке жртве. Али она ће ипак на крају победити и пред њоме ће морати да падну режими који су у земљу нашу унели толико расула и угрозили све моралне и националне вредности. Борећи се за победу југословенске мисли, не могу гласати за то да буџет Краљевине Југославије троши Влада г. Др. Стојадиновића. (Пљескање на левици).

Претседник др. Желимир Мажуранић: Господо, сенатор г. Драгослав Ђорђевић пријавио се за реч за лично објашњење. Ја му дајем реч по Пословнику. (**Милутин Драговић:** Нико га није споменуо!)

Драгослав Ђорђевић: Господо сенатори, у циљу личног објашњења а у вези изјава које су пале са овога места у овој општој буџетској дебати поводом мога говора од 17. о. м., а и поводом мене лично, сматрам за дужност да учиним следећу изјаву:

1) Пало вам је у очи да сам ја наш основни државни проблем посматрао без обзира на ма какву политичку партију и на ма које политичке људе, не интересујући се да ли ће која политичка партија доћи на власт или отићи са власти, не чинећи никакве алузије на поједине личности и више свега чувајући свачији рз и образ. Посматрајући ствари чисто академски, принципијелно, ја сам тада учинио следеће:

Чињеницама из историје и стварности наше и других од нас напреднијих народа и држава; доказао сам, да је унитарна држава могућа и без оваквог народног унитаризма какав и данас замишља наша национално унитаристичка теорија. Према томе, кад је унитаристичка држава могућа и без тога и таквог унитаризма, односно без такве народне идентичности Срба, Хрвата и Словенаца, која не постоји, зашто и даље форсирати једну немогућу политичку теорију. (**Др. Грга Анђелиновић:** Ми у то верујемо. — **Др. Јосип Немец:** Па

нећете нас уверити да не верујемо!) То је велика мука што ви у нереалности верујете. (Граја на левици.) Прочитајте мој говор, па ћете видети. Не мојте се нервирати, будите мирни.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим господо сенаторе, да не упадају господину говорнику у реч.

Драгослав Ђорђевић (наставља): Друго, чињеницама из наше стварности сам доказао, да је код нас федералистичка држава практички немогућа, и да је за све нас ипак боља унитарна држава, али са административном децентрализацијом и широким и стварним бановинским самоуправама. (**Др. Грга Анђелиновић:** Јесте ли читали јучерашњи „Хрватски дневник“? — **Фран Смодеј:** Ми нисмо сметали ваше говорнике. Ђутите! Ми смо на ваше испаде ћутали! Слушајте говорника! Он говори без испада!)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Чујте говорника! Молим, господо, да господину говорнику не упадате у реч. (**Др. Грга Анђелиновић:** То говори лорд Ђорђевић!)

Драгослав Ђорђевић: Лорд Анђелиновић!

Треће, показао сам да интегрални југословенски национализам не само да није *conditio sine qua non* за опстанак и напредак ове државе, него напротив, да је он био један од главних узрока, што се дошло до овакве затегнутости са Хрватима, и да је он и сада једна од главних сметња са наше стране, поред оних са њихове стране, за споразум са Хрватима. (**Др. Грга Анђелиновић:** Дајте ви њима федерацију, па ће они пристати на један народ. Али ви хоћете три народа!)

Сада, ја указујем на једну чињеницу, која код нас до сада није била запажена. (**Др. Грга Анђелиновић** нешто добацује.)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим господина Анђелиновића, да не смета господину говорнику, који говори за лично објашњење, и коме је време ограничено.

Драгослав Ђорђевић (наставља): Интегрални југословенски национализам има своје порекло у подсвесном уверењу његових твораца, да су разлике које постоје између нас Срба, Хрвата и Словенаца такве и толико велике, да благодарећи њима ми не само да нисмо један народ, него нисмо ни три братска народа. Отуда она његова особина крајње нетрпеливости, коју има сваки шовинизам према свима оним, и тако безопасним особеностима којих има и код једних и код других и код трећих. Отуда је тај и тако нетолерантни национализам у пракси место умирујућег и обједињујућег дејства, имао сасвим супротно раздражујуће и разједињујуће дејство. (**Фран Смодеј:** Тако је!) Отуда се, да наведем само један сјајан пример, поред многих других, могло десити, да је један од господа предговорника, говорећи о извесној словеначкој партији, са овога места са патосом узвикнуо: „Та партија тражи да се словеначкој деци не само предаје на словеначком језику, него и у словеначком духу.“ Ви се сећате да сам ја томе господину тада упао у реч и упитао га: „Шта, а зар словеначки дух није наш?“ Али, господо сенатори, није толико важно, што сам ја један једини то упитао, него је важно, што ће се цело словеначки народ упитати после овога: „Па шта смо ми Словенци у овој земљи? Јесмо ли ми туђинци овде, или непријатељи њени? Зар ми нисмо један народ са Србима и Хрватима и зар

су наше словеначке особености такве и толике, да нас чине сасвим различитима од њих, и да их зато треба силом угушивати?" (**Фран Смодеј**: То је логика. — **Др. Грга Анђелиновић**: Софистерија: — **Др. Алберт Крамер**: А хрватски дух?)

Четврто, доказавши да не постоји наша народна идентичност, која би била иначе врло добро дошла кад би постојала, указао сам на факат да постоји нешто друго, нешто стварно, што нико одрећи не може, а то је народно братство Срба, Хрвата и Словенаца. (**Др. Грга Анђелиновић**: Боља је и федерација са једним духом, него и највећа унитаристичка држава са три духа!) То се не ствара силом и за 24 сата, него временом и паметним методама.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Ја молим господу сенаторе да не упадају господину говорнику у реч, а господина говорника молим да се не обазире на упадице.

Драгослав Ђорђевић (наставља): Ја сам доказао, да у томе нашем народном братству лежи наше народно јединство, да у њему лежи сва наша унутрашња морална снага... (Са левице сенатори добацују. — **Милутин Драговић**: Како си раније говорио? — **Фран Смодеј** добацује др. Грги Анђелиновићу: За шеснаест година сваке године сте имали друго мишљење! — **Др. Грга Анђелиновић**: Ја имам увек исто мишљење, само не клерикално. — **Фран Смодеј**: И то си имао некада!)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим господина сенатора Смодеја, да се не осврће на упадице, а господина говорника молим да настави, јер му је време ограничено.

Драгослав Ђорђевић (наставља): Ја сам доказао, да у томе нашем народном братству лежи наше народно јединство, да у њему лежи сва наша унутрашња морална снага, сва она духовна кохезиона сила између Срба, Хрвата и Словенаца. Једном речи, да у томе народном нашем братству, крвном и непосредном... (**Др. Грга Анђелиновић**: А Бугари?) И Бугари су нам браћа!... лежи и морални разлог за опстанак ове државе и сва стварна гаранција за њен највећи просперитет у садашњости и будућности.

То наше народно братство, живо и стварно, толико је значајно, да оно потпуно замењује нашу народну идентичност, која не постоји. (**Милутин Драговић**: Питаћу те ја после годину дана, шта ћеш говорити?) Ја не уносим личне моменте у овако озбиљне ствари. Немој да уносиш личне ствари!

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим сенатора г. Драговића, да не упада господину говорнику у реч. Ради се о личном објашњењу, а оно је временски ограничено.

Драгослав Ђорђевић (наставља): Пето, утврдивши, да смо расно и национално (у ширем смислу) један народ, али када се појам народ узме у његовом најужем смислу и када се отвореним очима погледа на нашу историју и на нашу стварност, да постоје три наше народне индивидуалности, ја сам подвукао, да се појма „народ“ не треба бојати и не треба га замењивати са појмом „племе“, јер Срби, Хрвати и Словенци не чине три туђа народа, него три братска народа.

Међутим, код нас су се и овде, негде невинно, негде намерно, побркали појмови, па се држало и тврдило, да појам „народи“ значи само „туђи народи“, а не и „братски народи“. (**Милутин Драго-**

вић: А шта су Буњевци?) Немојте неозбиљне ствари уносити у једну начелну дискусију!

Отуда оно наше стрмоглаво бежање у теорији од појма или и саме речи „народ“, и отуда оне грешке у практичној политици, која с тим нашим тројством није смела да рачуна.

Шесто, утврдивши ово наше расно и национално јединство с једне, и с друге стране, јединство у братству српског, хрватског и словеначког народа — указао сам на стварну могућност, да се неизбежне реформе у нашем унутрашњем државном уређењу могу извести без промене, управо баш на основу одредаба нашег Устава. (**Др. Грга Анђелиновић**, иронично: То ће Мачек сигурно примити!) Ја нисам говорио о захтевима ове или оне политичке партије.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим г. говорника да не одговара на упадице!

Драгослав Ђорђевић (наставља): Седмо, указао сам на чињеницу, да словеначки, а нарочито хрватски народ, сав, у свој својој целокупности, једнодушно, одлучно и крајње решено одбацује сваку теорију интегралног југословенског национализма, који негира српство, хрватство и словенаштво у овој држави и који себе хоће да изгради на рушевинама историјских и постојећих моралних, националних и материјалних сила српског, хрватског и словеначког народа.

Према томе, остаје да српски народ сам у овој земљи југословенствује по калуку ове теорије, пошто претходно изврши своје национално самоубиство за љубав неколицине доктринара и догматичара.

Али, нека се једанпут запамти, да српски народ никада такво самоубиство неће извршити. Он је могао жртвовати за нашу заједничку државу многе своје велике драгоцености, а више свега своју дивну и херојску Краљевину Србију, али то и такво своје самоубиство он неће никада хтети да изврши.

Нашем српском народу, односно нашем српскоме опанку још нико није отворено и поштено рекао, шта спрема, не само братском му хрватском и словеначком народу, него и њему самом тако звани интегрални југословенски национализам. Али, када му се каже, а рећи ће му се, шта се са њим хоће, видеће се још једанпут, колико је „тешка рука у српског хајдука“.

Како сада, господо, ствари код нас стоје, и мада српски народ још није свестан шта му се спрема, теорија интегралног југословенског национализма код нас би се могла извршити само силом. Међутим, данас против употребе силе у политици постоје 33 разлога, али они су сви такви, да је најбоље ни онај први не помињати.

Пала је, господо, једна примедба у току мога говора: шта сам ја као бан Врбаске бановине радио противу Хрвата? Ја ћу вам, господо, казати шта сам ја радио. Ишао сам од места до места и окупљеном народу пред његовим политичким и верским вођама јавно и отворено говорио: Ви који сте Срби, србујте, а ви који сте Хрвати, хрватствујте, под једним условом, да ви који сте Срби не мрзите Хрвате зато што су Хрвати, а ви који сте Хрвати да не мрзите Србе, зато што су Срби, јер сте браћа рођена и јер сте баш зато браћа рођена што сте ви Срби, а ви Хрвати. То је политика коју сам водио по својој личној иницијативи, на своју личну одговорност, и резултати те и такве политике изразили су се у ономе колосалном смривању духовна, које се нарочито показало после

оне страшне народне несреће која се dogodila 9 октобра. Врбаска бановина није далеко и ко хоће може се на лицу места о свему томе уверити.

И најзад, десето. Ја сам наш основни проблем ухватио у ракљу стварности, у ракљу факата психологије и логике. Ко хоће тај проблем да ишчупа из те ракље мора да нађе нову стварност, нову психологију, нову логику. Међутим, место свега тога, у говорима који су се чули — остављам на страну лична добацавања за која је способан г. Драговић — шта смо заправо чули? Чули смо уверавања и изјаве: да ће се и даље остати при теоријама које су раније примљене и позив да се на реч верује, да ће ипак бити боље онако како се са те стране верује. (На десници аплауз. — **Милутин Драговић:** Молим за реч ради личног објашњења, г. Ђорђевић ме је поменуо.)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Дајем 10 минути одмора.

ПОСЛЕ ОДМОРА

Претседник др. Желимир Мажуранић: Господо сенатори, седница се наставља. Реч има г. Драговић на личну примедбу. Ја Вас само молим, г. сенаторе, да се држите стриктно времена.

Милутин Драговић: Господо сенатори, г. Ђорђевић, професор и прота у новоме чину, поменуо је овде моје име и рекао: како сам му ја упадао у реч и како сам га изазивао. Ја нећу, господо сенатори, с њиме да се објашњавам, јер је добро познат мој рад за 29 година мога политичког живота, а познат је и његов рад, и као жупана у Суботици, и као Бана у Бањалуци, и као бана у Скопљу. Његова дела и његов досадањи рад најбоље показују шта је и како је он радио, а цео мој досадањи политички рад најбољи је доказ шта сам ја радио и урадио. Толико сам само имао да изјавим.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Реч има известилац Финансијског одбора г. Фран Смодеј.

Izvestilac većine Finansijskog odbora Fran Smodej: Ко је пажљиво пратио ток ове буџетске дебате, mogao se је уверити, да поштована господа сенатори, који припадају JNS, и који су у тој дебати узели лавовски удео, нису излагали своја гледишта према предлогу буџета и Финансијском закону с обзиром на његову вредност са буџетске, финансијске и опште политичке стране, т. ј. са становишта стварног гледања на буџет, него у првом реду и скоро искључиво са свога уџег, партијско-политичког гледишта. (Глас са леве: То је радила владина већина!)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим Вас, господа, да не упадате у реч господину говорнику.

Izvestilac većine Finansijskog odbora Fran Smodej (nastavlja): Са опште политичког и државног гледишта излагали су своје становиште само у толико, у колико су сматрали да је pogodno за њихову политичку организацију и за rehabilitацију своје идеологије, која је у ширим слојевима народа изгубила привлачну снагу у оно време, када су они на положају народу песницом и pendреком pokazali како они у пракси подразумевају своје такозвано idealističko или integralно jugoslovenstvo.

Ја тврдим, да они нису ocenjivali буџет са објективног и стварног гледишта, него према закључку Главног одбора Југословенске националне странке т. ј. према диктату који је јасно изражен у резолуцији donesenoј на седници Главног одбора J. N. S. од 25

и 26 februara ове године. (**Ivan Pucelj:** Шта то говорите, када то није истина! — **Dr. Vaso Glušac:** Да чујемо, то је вања pamet!) Сви ваши govornici у budžetској debati služili су се rečenicama из pomenute rezolucije: Gospodo senatori, setite се да смо у stavу skoro svih govornika opozicije из kluba J. N. S. čuli rečenice као на primer: „Vlada g. Milana Stojadinovića izneverila је u potpunosti svoju deklaraciju svečano datu pred Narodnim predstavništvom”. „Ona ruši sve što је u šestojanuarskom programu načelno i trajno, а na drugoj strani са najvećom bezobzirnošću izgrađuje sistem krute partizanske oligarhije”. Dalje smo čuli: „Meduplemenska zategnutost izvrgla се u tragičnost međusobne mržnje”. Onda: „Најзад је pođ ovim režimom zagrozila narodu i državi još i opasnost verskih sukoba”. „Režim g. Milana Stojadinovića ne može više izbeći primljenu obavezu да јасно i otvoreno predloži realnu soluciju hrvatskog problema ili да primi punu odgovornost zato što избегава rešenje tog pitanja, onako како га је сам istakao”. „U spoljnoj politici Vlada g. Stojadinovića otišla је putem, koji vodi u neizvesnost”. „Ekonomska politika Kraljevske vlade lakomisleno opterećuje zemlju ogromnim teretima”. (**Dr. Vaso Glušac:** Pa zašto Vi то sve ponavljate, када је sve то tačno, i svi znate да је tako!) „Razorne sile су na poslu да u nekim delovima države unište i sve tekovine nacionalne snage”.

И када бих целу ову резолуцију прочитао све се то ponavlja из ове резолуције, а ништа није било ту prikazano по stvarnom znanju i ocenjivanju budžeta, а то možete i сами prosuditi.

Ја кажем, господа су могла место својих govora са istim efektom pročitati целу резолуцију овде, па би нам prištedili ову dugotrajnu debatu, pošto с једне стране u stvari u својим govorima нису ништа novo izneli што не би sadržavala њихова резолуција, а с друге стране нису нас својим govorima mogli убедити као ни њихова резолуција. То је tačno i razumljivo, pošto су sva њихова tvrđenja aprioristička без sintetičnog dokazivanja са logičnim zaključcima.

Neka господа govornici okomili су се на своје kolege који су napustili њихове redove. Častan i dostojanstven је svaki озбилjan политичар кад izvodi закључак из svoga zreloga razmišljanja и stečenog ubeđenja, да су državne potrebe и državni interesi прећи од osamnaestogodišnjeg teoretisanja о integralnom jugoslovenstvu, (**Ivan Pucelj:** Kasno смо došli до tog uverenja!) које све Jugoslovene, и Srbe и Hrvate и Slovence без izuzetka jugoslovenski orijentisane — ту reč naglašujem — nije не само duhovno ни najmanje povezalo, него је naprotiv њихову duhovnu povezanost razjedinilo, onako као што је delanje тих teoretičara на položaju stvorilo ову žalosnu mržnju коју би htela господа од JNS svaliti са себе и prevалити на Владу g. dr. Stojadinovića, која је primila ово neželjeno stanje u prvom redu као nasledstvo politike JNS.

Opozicija пре svega zamera sadašnjoj Vladi да она bajagi difamira državno јединство, да је napustila jugoslovensku ideju, а g. dr. Kramer uputio је čak Vladi apel: „Izradite nov sistem ако је jugoslovenska ideja pogrešna”.

Gospoda из opozicije izgleda да се bore protiv nekih privida, као што се је borio Don Kihot kopljem protiv vetrenjača. Pitam, ко u današnjoj Vladi nije Jugosloven, која од bivših političkih stranaka које су се ujedinile u једну stranku JRZ nije bila jugoslovenski orijentirana? (**Dr. Josip Nemeč:** Na papiru! — **Ministar saobraćaja dr. Mehmed Spahić:** Mi на pa-

piru, a vi na vodi!) Pre nego što je bila začeta zamisao nekakve JNS, pre nego što je došlo ujedinjenje, daleko ranije nego su mnogi od pristalica JNS čuli za reči »Jugoslavija, Jugosloveni«, bila je među Hrvatima živa jugoslovenska misao. Pre nego smo čuli u oslobođenoj zemlji jugoslovenske tirade onih koji su uzeli jugoslovenstvo u zakup, čuli smo u neoslobođenim krajevima jugoslovenske proroke koji su na očigled austrijskih bajoneta i austrijskih zakona upućivali javno i otvoreno narod na ujedinjenje kao dr. Janez Krek, jedan od vođa Slovenske ljudske stranke u Austriji, koji je zapisao u »Slovenca« od 20 maja 1899 godine... (Ivan Pucelj: Nije dozvoljeno čitanje »Slovenca«, meni su to zabranili!)... ove reči: »Opet i opet prilazim ovako dragoj mi ideji jugoslovenskog ujedinjenja. (Ivan Pucelj: Ja nisam čak ni čitao govor, ja sam samo citirao izvesne pasuse iz »Slovenca«! — Glasovi: Slabo je napisao pa se ljutil!)

A dr. Korošec izjavio je u Bečkom parlamentu 12 juna 1917 godine: »Mi hoćemo slobodu, no kada je to što hoćemo veleizdaja, onda, gospodo, kažem vama, nemate dovoljno vešala da biste mogli obesiti sve veleizdajnike, nemate dovoljan broj pušaka da biste mogli pobiti sve, jer svi Slovenci, Hrvati i Srbi hoće slobodu, zajednički život i u toj zajednici rad za svoje blagostanje«. (Žagor u sali i upadice). Molim vas, gospodo, ja sam tri sata mirno slušao invekcije vašeg glavnog govornika, zato vas molim da budete taktični pa da i vi malo slušate! (Glasovi: Nemojte se ljutiti, polako čitajte! — Dr. Grga Andelinović: Čitajte, Vlada to mora da sasluša, zašto je Vlada!)

A ovu jugoslovensku misao, čija pretpostavka beše potpuna jednakopravnost kao i sačuvanje osobitosti i Srba i Hrvata i Slovenaca koje nisu državnom jedinstvu na štetu nego predstavljaju jednu odliku i nacionalno bogastvo, vi ste, gospodo na levlci, izopačili, položili ju u Prokrustovu postelju, hteli ste je daleko od realnog života i daleko od naroda inauguirati i stvoriti neko nerealno jedinstvo, koje nije ni srpsko, ni hrvatsko, ni slovenačko, koje je iskrsnulo samo u vašim glavama, a koje za jednu jedinstvenu i srećnu državu nije ni najmanje potrebno, kao što je lepo prikazao naš drug senator g. Đorđević (Dr. Grga Andelinović: »Tri naroda«). Pitam vas, šta smeta na primer državi, njezinoj jakosti, njezinom zdravom i srećnom razvitku svih delova države, ako mi Slovenci govorimo, pišemo i molimo se Bogu na jeziku, za koji smo se borili od osmog stoleća i sačuvali ga uz velike napore i materijalne žrtve. Kako može ozbiljan čovek tvrditi, da država ima štetu od toga ako na primer mi Slovenci taj svoj jezik i dalje negujemo, kao što smo ga i razvili u jedan bogat, razvijen jezik, koji nije dijalekat, kako to neki kažu, i koji ni u čemu ne zaostaje za srpsko-hrvatskim, pa ni za kojim drugim evropskim jezikom. (Nastaju upadice: Niko to ne spori). Jest, kazali su da smo separatiste, jer smo kazali da je naš jezik osobina našeg naroda... Šta škodi državnom i narodnom jedinstvu, ako Srbin poštuje ono što mu je iz njegove istorije drago i sveto, ako Slovenac svoju nauku razvija i unapređuje na svom jeziku, koji mu je prirodan i koji mu ne pravi teškoće kao bliski nam, bratski i lepi srpsko-hrvatski jezik? Mislite li da mi Slovenci govorimo u ovom visokom Domu zbog toga srpsko-hrvatski jezik, jer nam je to lakše? Nipošto, nego govorimo srpsko-hrvatski zbog toga, jer većina gospode drugova ne bi nas razumela kad bismo govorili slovenački (Dr. Grga Andelinović: O da, razumemo Vas!). Ali, gospodine Andelinoviću, desilo mi se to, kad sam govorio na slovenačkom

jeziku u Narodnoj skupštini, da je u početku govora došao k meni poštovani g. Davidović, dakle jedan profesor, koji mi je rekao: »Pa zašto govorite slovenački? Ja bih hteo da pratim Vaša izlaganja, a ovako ne mogu, jer ih ne razumiem«. Kad vi, gospodo, drukčije govorite, onda je to samo jedno licemerstvo! (Dr. Grga Andelinović: G. Korošec je u privremenom Narodnom pretstavništvu dao izjavu, da ne želi da se zapisnici štampaju na slovenačkom jeziku, jer je to samo dio jednog jugoslovenskog jezika. — Ivan Pucelj: Vidite!)

I u politici istina i iskrenost najbliži je put do cilja. Ko god nije pristao na vaše integralno jugoslovenstvo, toga ste vi proglasili za separatistu, za antidržavni elemenat. Urbi et orbi ste propovedali, da je država u opasnosti, no u opasnosti je bila samo vaša partija, koja je živela od integralnog i narodnog jedinstva, a ne možda od socijalnog, ekonomskog ili kakvog drugog izradenog programa. Ponovo smo ovde čuli reč, da sadašnja Vlada državno jedinstvo i jugoslovensku misao difamira. Izvinite me, gospodo, ali ne mogu drukčije nego da ovu insinvaciju najenergičnije odbijem i da konstatujem ovo: Ako je iko u državi difamirao jugoslovensku misao, onda su to bili oni, koji su nasiljem, progonima, razmetavanjem sa jugoslovenskim integralizmom i uzurpacijom jugoslovenstva za isključivu svoju partisku upotrebu i sa neopravdanim sumnjičenjem ostalih svetlu ideju jugoslovensku ponizili na nivo svoje partiske služavke. (Odobranje na desnici. — Dr. Grga Andelinović: Pa ti su svi bili u Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci).

Gospodine Pretsedniče, kad je govorio g. Banjanin gotovo tri sata, ja sam ga mirno slušao, pa molim da se i meni dozvoli da mirno govorim. (Jovo Banjanin: I ja Vas slušam, ali samo tražim da gospoda koja hoće da glasaju da jače aplaudiraju Vama koji pomažete Vladu).

Потпретседник Милан СИМОНОВИЋ: Молим Вас, господо сенатори, да господину говорнику омогућите да одржи говор и да га не узнемиравате!

Izvestilac većine Finansiskog odbora Fran Smodej (nastavlja): Ako dode na primer g. senator Daka Popović i u odbranu jugoslovenske teze tvrdi, da niko ne može da spori da smo tri bratska naroda, onda ga ja pitam: pa ko to osporava? Niko to nije nikada ni osporavao!

Koriti Vladu da nema programa i da se ona sastoji iz ljudi sa diametralnim pogledima proizvoljno je tvrdjenje. Vlada je, vi svi znate, iznela svoj program pred Narodno pretstavništvo, sav svet ga je čuo, sav narod ga poznaje, i kao što su opštinski izbori pokazali i dokazali, i odobrava. Kakvi su pogledi pojedinih članova Vlade to se zna a možete da pročitate i u programu JRZ. Koliko je meni poznato nije jedan program potpisao g. dr. Stojadinović, neki drugi program g. dr. Korošec, i neki treći g. dr. Spašo, nego znam i mislim da postoji samo jedan program Jugoslovenske radikalne zajednice. Taj program potpisali su g. g. Aca Stanojević, dr. Milan Stojadinović, dr. Korošec i dr. Spašo.

Meni je neobično drago, da mogu konstatovati u nizu napada na Vladu g. dr. Stojadinovića ipak nekoliko lucida intervalla u redovima kritičara. (Ivan Pucelj: Hvala! — Ministar saobraćaja dr. Mehmed Spašo, obraćajući se g. Pucelju: Ali ne u Vašem govoru). U govoru g. dr. Kramera čuli smo juče neke glasove, koji se mnogo razlikuju od njegovog ranijeg gledišta i koji me živo potsećaju na program

naše bivše SLS po pitanju državnog uređenja (**Dr. Vaso Glušac:** Žao mi je Kramera, koga ti hvališ). On je kritikovao administrativni centralizam, privredni centralizam, lomio je koplje za istinske banovinske samouprave, a ne za sadašnje banovinske uprave, koje su više ili manje samo fiktivne samouprave, podvukao je važnost osećaja unutarnje povezanosti. On odbija da jugoslovenstvo znači centralizam: »Ko tako govori, taj falsificira ili ne zna šta je jugoslovenstvo«. »Jugoslavijom se ne da centralistički vladati«. On je apsolutno za dragocene osobitosti pojedinih delova naroda, kako se on izražava. Ali, meni se čini da se ne varam, da sam ovakvu i sličnu muziku čuo pre 6 januara i to u redovima bivše SLS, koja je na taj način izlagala svoje poglede na upravno uređenje države. (**Ivan Pucelj:** Tužite ga po autorskom pravu). Samo je onda g. dr. Kramer radi toga nas pristalice SLS nazvao separatistima. (**Dr. Grga Andelinović:** Sad vi nas nazivajte!) Dakle, oni imaju tu naviku da onoga koji se ne slaže sa njihovim gledištem u svakom pogledu, proglase antidržavnim elementom, separatistom, pa čak, Bože mili, klerikalcem i ne znam šta još, samo framasonom ne. (**Ivan Pucelj:** Tako je, i da biste to ispravili, otišli ste u Presbiro). Ja mislim da bi trebalo da čutite po toj stvari. (**Ivan Pucelj:** O Presbirou?) Da. (**Ivan Pucelj:** Onda neću da čutim! Pretnje ne primam! Onda moram da Vas uznemiravam da biste više kazali). Jest, da čutite, u Vaše dobro!

Потпретседник Милан Симоновић: Молим господина Пучеља, да не омета г. говорника.

Izvestilac većine Finansijskog odbora Fran Smodej (nastavlja): U najnovije vreme izgleda kao da bi g. dr. Kramer hteo da njegova stranka dobije Vladu. No, ako je istinito postao iz Saula Paulus, ako je pravio jednu unutarnje političku metamorfozu, koja nema značenja ad usum delphini, t. j. da nije namenjena samo za ono vreme dok je u opoziciji, onda mogu da mu na tome napretku iskreno čestitam. (**Dr. Albert Kramer:** Hvala lepa! — **Dr. Grga Andelinović:** Još ćemo imati koaliciju). Jedino mi nije jasno, zašto se je onda njegov partijski drug senator g. Daka Popović, koga lično mnogo poštujem, (**Ivan Pucelj:** Nemojte ga rušiti!) toliko i više puta uznemiravao radi jednog uvodnika u »Slovincu« sa natpisom »Prokletstvo centralizma« (**Ivan Pucelj:** Ministar g. Stošović je izjavio u Finansijskom odboru da ovo ne stoji).

Ja se nadam, da ovaj stav senatora g. dr. Kramera nije identičan sa stavom senatora g. Pucelja, koji je u više mahova u toku debate uveravao g. Predsednika Vlade: Izdaće Vas, videćete, izdaće Vas, naime, gospodin dr. Korošec i njegovi drugovi. (Jedan glas sa leveice: Dok je na Vladi neće ga izdati!) Ja sam one reči razumeo ovako: Molim Vas, uzмите me u Vladu, Gospodine Predsedniče, odavno nisam bio aktivan Ministar; ja sam od drugog kova nego što je g. dr. Korošec (**Ivan Pucelj:** Kadgod je trebalo uvek sam bio tu, a vi nikad nećete biti!) To sam dokazao onda, kada sam glasao za Vidovdanski ustav, pa odmah posle toga postao Ministar, (**Ivan Pucelj:** Pre toga sam postao Ministar!), a dao svima govornicima svoje, bivše »Samostajne kmetijske stranke« uputstva da su prepričavali po čitavoj Sloveniji, kako je Slovenska ljudska stranka prodala slovenačku autonomiju. (**Ivan Pucelj:** Pa, jeste, tako je i bilo!) To sam dokazao i onda kada sam prestao biti Ministar, pa sam se nudio Hrvatskoj seljačkoj stranci, (**Ivan Pucelj:** Bio sam pozvan. To radite i Vi!) bio primljen, pa na taj način opet postao

Ministar. Posle 6 januara 1929 god. postao sam integralni Jugosloven prvi put, — pa Radić je bio nekad veliki republikanac, — pa sam stoga ponovo postao Ministar; ja mnogo volim pripovesti, pa nemojte se na to obazirati. Gospodine Predsedniče, glavno je: »Ja bih ponovo hteo da budem Ministar« (Smeh na desnici). Možda grešim, kada ovako tumačim reči senatora g. Pucelja, (**Ivan Pucelj:** Kako može jedan takav svetac da greši!), no nisam kriv, ako ih nisam poznavajući politički istorijat g. Pucelja, mogao drukčije tumačiti i ako sam u politici otvoren što senator i bivši Ministar g. Pucelj smatra za naivnost. Kako vidite nas dva se i po pitanju političke naivnosti potpuno razilazimo.

Gospodin senator dr. Kramer... (Jedan glas: i drugi!) Doći ću i na druge, ali Vam dajem prvenstvo. Gospodin senator dr. Kramer možda će moći uvideti, da nije shodno sa parcijelnim rešavanjem pitanja o širokim samoupravama prejudicirati sporazum sa Hrvatima i na taj način sporazum onemogućiti. Sva gospoda sa strane Jugoslovenske nacionalne stranke uveravali su nas, da će se obradovati ako Vlada g. dr. Stojadinovića skine jedanput sa dnevnog reda pitanje sporazuma, koji svet teško očekuje. I ja verujem njima, da su iskreno mislili da će se obradovati ako se postigne sporazum. Usled toga mislim, da oni mogu da veruju, da Vlada ne može odmah da dođe sa nekim zakonima koji bi mogli taj sporazum prejudicirati, te bi Hrvati onda mogli kazati: E, pa vi ste uredili državu bez nas, nema sporazuma! Uveren sam da opozicija deli sa mnogi isto mišljenje, da posle mnogogodišnjeg odbijanja Hrvata nitko neće moći postići sporazum preko noći, i da i tu treba računati sa psihološkim raspoloženjem naroda.

Skoro od svih govornika opozicije čuli smo zamerku što Vlada nije održala svoje obećanje u pogledu takozvanih političkih zakona. (**Ivan Pucelj:** »Takozvanih!«) Tako ih zovete; to je to »takozvano«; toliko vi valjda znate jezik. Ja držim, da Vlada nije prekršila svoje obećanje, ako do sada nije predložila Narodnom predstavništvu ni jedan od obećanih političkih zakona. (Jedan glas: Ima vremena!) To može još uvek da učini, i ona nas uverava da će to i da učini. (Jedan glas sa leveice: A rok?) Vi znate da Vlada u Senatu nije imala većinu. (Jedan glas: A sada je ima!) E, tek sada. — A poznato Vam je dalje, gospodo, da se ni jedna Vlada neće da izloži riziku, da podnese neki zakonski predlog od dalekosežne važnosti, koji bi većina — kakva je onda bila — mogla u bitnosti da promeni, a da Vlada ipak u javnosti za takav zakon snosi odgovornost. (Jedan glas sa leveice: To je i suviše iskreno!) Ja mislim da je iskrenost pravi put u politici, a ne podvaljivanja, klevete i takve stvari. Ja mislim da sve drugo daleko vodi, da vodi do mržnje koju ste vi ovde pomenuli. No ima za Vladin postupak još jedan razlog, i to važan razlog. Možda ima i drugih razloga, ali ovaj je razlog od osobite važnosti.

Za vreme Vlade g. dr. Srškića, Uzunovića i Jevtića, jednog doba progona, potpune bespravnosti i nasilja, u Sloveniji nezapamćenih, za vreme jednoga doba u kome je prestala svaka pravna zaštita, sakupilo se u narodu toliko gnjeva, nastalo je u narodu tako napeto stanje, da je mogla nastati eksplozija, za koju se nije znalo kamo bi državu dovela. Najgore je bilo to stanje u Sloveniji, baš u tom delu države, gde, osim Crne Gore, narod najteže podnosi nepravdu na koju nije naviknut, gde nikada ranije nije bilo falsifikovanih izbora, gde nije bilo prešipanja kuglica, gde ranije nikada nije bilo falsifikovanja

izbornih rezultata, tamo gde je ranije kod svakih izbora vladala izborna sloboda, gde se ranije nikada nije desilo da su se pojedini ljudi za vreme opštinskih izbora uoči izbora i na dan izbora konfinirali ili bili odvedeni u zatvore bez ikakvog delikta, kako se to dešavalo u Sloveniji za vreme opštinskih izbora meseca oktobra 1933 godine.

Da se ne bi kazalo, da možda ja to govorim napamet — to prepuštam drugoj gospodi — navešću nekoliko činjenica.

Upravni sud u Celju utvrdio je ceo niz ovakvih nepravdi na biralištu i stoga poništio izbore u mnogim onim opštinama, u kojima je u narodu još postojao poslednji trunak osećaja, da ima bar na sudu još nekoliko pravde, te je tako narod pribegao sudu. Tako je na primer Upravni sud u Celju utvrdio, da je na biralištu u opštini Šent Jur ob Taboru predsednik Izborne komisije odstranio pretstavnika opozicione kandidatske liste i njegovog zamenika. Nijedan nije smeo da bude prisutan prebrojavanju glasova. Rezultat je bio objavljen dva puta. Prema prvoj objavi dobila je opoziciona lista 377 glasova, a vladina lista 339 glasova. Prema drugoj naknadnoj objavi dobila je Vladina lista dva glasa više nego opoziciona t. j. 379 glasova. No, ja vam kažem, gospodo, i prvi i drugi rezultat bio je falsifikovan. U samoj stvari dobila je opoziciona lista 429 glasova, a Vladina lista pored sveg terora, 247 glasova.

Ja bih vam mogao navesti oko 40 takvih slučajeva, ali sam naveo samo jedan, da vidite da ja ne govorim napamet kao vi koji kažete, da je bilo na poslednjim izborima toliko nepravilnosti, a pri tome ne navadate dokaze.

A šta je onda radila upravna vlast? Ja ću gospodo, navesti samo par primera.

Za opštinske izbore u Dravskoj banovini, koji su održani 15 oktobra 1933 g., bile su postavljene pored lista Jugoslovenske nacionalne stranke i izvanstranačke liste. Oslanjajući se na jasno slovo zakona, na uveravanja sa svih strana, pa i od strane Vlade, pretstavnici izvanstranačkih lista bili su uvereni, da će im biti osigurana potpuna sloboda delovanja, tim pre što su se pridržavali svih zakonskih propisa.

Međutim, izvanstranačke liste nikako nisu išle u račun Ministru g. dr. Krameru, koji je znao, da bi, kad bi bila zajamčena sloboda opredeljivanja birača, on ostao u strahovitoj manjini. Bilo bi se očitovalo, da je Dravska banovina listom protiv g. dr. Kramera, što posvedočavaju i izjave njegovih najbližih prijatelja i saradnika, koji su predviđali da na opštinskim izborima u Sloveniji neće g. dr. Kramer dobiti ni 5% opština.

Ali ipak posle izbora pokazao se drugi rezultat i g. dr. Kramer je dao jednu »sjajnu« izjavu ovde u beogradskim novinama, kako u celoj Sloveniji narod stoji uz Jugoslovensku nacionalnu stranku i da su sjajno pobedili. Međutim, vi se danas tužite na poslednje opštinske izbore. Ja vam otvoreno kažem, ako su bili u ovoj državi ikada izbori slobodni, onda su bili ovi. (Glasovi sa leve: Za vas!) Mi nismo nikakvi Fariseji, da ne kažemo da se nisu dešavale i neke sitnice, i mi znamo da je Vlada, da je g. Ministar unutrašnjih dela dao nalog svima organima da treba ovi izbori apsolutno da budu objektivni, nepristrasni, a nije bilo onakvih naloga, kakve je davao Ministar g. Velja Popović za koje mi znamo. (Dr. Grga Andelinović: Je li to vredno za Dravsku banovinu ili za celu državu?) Za celu državu. I sada se vi tužite, naročito Dunjić u svome govoru, kao da se

nešto strašno desilo, a ovako slobodnih izbora, kao što su bili ovi poslednji opštinski izbori nije bilo u ovoj državi. Razume se da ni jednoga dokaza g. Dunjić nije izneo, nego je morao da tako kaže zato što ga je rezolucija njegove stranke uputila da ovako govori. (Dr. Grga Andelinović: Čitajte šta kaže Adam Pribičević? — Protesti na levice).

Потпретседник Милан Симоновић: Молим господу сенаторе, да не упадају господину говорнику у реч.

Izvestilac većine Finansijskog odbora Fran Smodej (nastavlja): A sada da kažem šta ste radili onda kad smo mi bili u jednoj beznadežnoj opoziciji, kada »Slovenec« nije smeo da zapiše ni ime g. dr. Korošca. Sta ste vi pomoću upravnih vlasti radili, ja ću vam, usled kratkoće vremena, da iznesem samo nekoliko slučajeva terora.

Po nalogu sreskog načelnika u Kamniku g. Vovška aretiran je Ferdinand Novak, (Dr. Albert Kramer: Opasan punktaš!), posednik i bivši oblasni poslanik, nosilac izvanstranačke liste za opštinu Kamnik okolica. U pratnji dvojice žandarma bio je 19 septembra 1933 g. odveden u Ljubljanu, a onda u Maribor u policijski zatvor. U zatvoru je oboleo i po lekarskom nalazu bio je otpremljen u mariborsku bolnicu 26 septembra 1935 g. Novak je bio aretiran samo zbog toga, što ga je narod izabrao da bude nosilac liste kod opštinskih izbora, što se vidi iz reči koje je sreski načelnik upravio narodu: »Nande Novak ne sme biti nikako predsednik opštine, jer je još uvek sa g. dr. Korošcem, koji je interniran«. Taj isti sreski načelnik pretio je progonstvom svima za koje bi doznao da pregledaju izborni imenik i da sastavljaju vanstranačku listu i sakupljaju potpise.

Taj isti sreski načelnik sazvaio je opštinsku upravu u lhanu pa im zapretio: Odmah ću vam oduzeti opštinu koju ste dobili, ako ne budete glasali za listu, koju je postavila Nacionalna stranka!

Ko će sve ovo da čita?! Jedno je kao i drugo!

Značajno je bilo samo to da ko je uz njihovu stranku, bez obzira da li je dotični inače komunista ili fašista, i pored toga taj je bio integralni jugoslovenski nacionalista. Naprotiv, ko je bio protiv njihove stranke taj je morao u zatvor, mada ni najmanje nije učinio ništa što bi bilo protivno zakonu. Taj je morao u zatvor, pošto se kazalo: On je punktaš, on je anti-državni elemenat i t. d. (Dr. Albert Kramer: Objasnite šta su to punktaši?) Gospodine Krameru, objasnite najpre Vi kakve su bile Vaše punktacije u Zagrebu 1928 godine, pa onda tražite od nas da Vam mi objasnimo! (Dr. Albert Kramer: U redu!) Ja mislim da je to u redu.

A kako ste vi kažnjavali?! Gospodin Kramer je u Finansijskom odboru govorio o nekim kaznama vatrogasaca. Ja to nisam proverio, ali budite uvereni da ću to proveriti. Ali ja ga potsećam, kad on kaže koliko je tih kazni bilo, ja ga potsećam i uveravam da nema toga mnogo i da je to, ako ima nečega, na zakonu osnovano. (Dr. Grga Andelinović: E, to je važno!) Sada ću da vam kažem šta ste vi onda radili. Ja neću sada o vatrogascima da govorim. O tome ću govoriti, ako bude potrebno, kao i o toj akciji u Sloveniji, u specijalnoj budžetskoj debati. Ali vas potsećam, kakve ste vi kazne bez zakona i protiv zakona izricali, bez svakog povoda diktirali našim ljudima, jedino iz razloga što nisu hteli da glasaju za vas.

Samo u jednom, i to najmanjem srezu Dravske banovine — srezu Konjice izrekli ste kazni za 200.000

dinara okruglo, baš toliko koliko ste imali onda para za one koji su bili oštećeni u onoj velikoj, poznatoj poplavi u Sloveniji. (**Dr. Albert Kramer:** O Konjicama nije dobro govoriti). Na primer da vidimo ko je bio sve kažnjen. G. Pucelj ima običaj da kaže: samo neki crkvenjaci i t. d. On hoće da ismejava naš narod! (**Ivan Pucelj:** Ne, ne, ja sam intervenisao za ljubljanski franjevački manastir da mu se snizi kazna, kada je izvezao pare u Švajcarsku. Hoćete li podatke, gospodine Ministre? — Ministar unutrašnjih poslova **dr. Anton Korošec:** Ja ne govorim!)

U srezu Konjice kažnjena je učiteljica Rot iz Vitanja sa 1.000 dinara i penzionisana, gospodine Krameru. Učitelj Porenta iz Vitanja kažnjen je sa 100 dinara i premešten. Bez zakonskog razloga kažnjen je učitelj Kontler iz Prihove i penzionisan. (**Dr. Grga Andelinović:** To je poezija!) Kad vi govorite o penzionisanju to nije poezija, a kada ste vi radili ono što danas iznosimo, onda je to poezija. Polegek Anton, nosilac opozicione liste iz Prihove, kažnjen je sa 100 dinara, Zdošek, nosilac liste opozicione iz Loča kažnjen je za dve i po hiljade dinara. (**Dr. Grga Andelinović:** Pitajte moga prijatelja Cvetkovića, šta on sa svojim prijateljima radi! To je malenkost!) Ni je malenkost. Kračun Frank iz Žiča, kažnjen je sa 2000 dinara, Šumer Martin iz Konjica, kažnjen je sa 1000 dinara, pa onda naknadno još sa 5000 dinara, Hrasnic Franc iz Konjica, kažnjen je sa 5000 dinara.

Gospodo, kad ste ovako radili, nemate prava da se ovde žalite ako se nešto desilo. (**Dr. Uroš Krulj:** Tako se govori na zboru seoskom, a ne u Senatu! Ovde nije ovakva praksa. — Graja). Videli smo kakvim je investivama napao g. Banjanin jednog najzaslužnijeg Jugoslovena g. dr. Korošca. (Graja. — **Dr. Grga Andelinović:** Srbi se raduju što se Vi Slovenci svadate!) Ja bih odmah odgovorio na reči g. Andelinovića koji kaže, da se svi raduju što se mi Slovenci svadamo. Pa to je ono što mi i žalimo da uvek ova dvojica (govornik pokazuje na g. Ivana Pucelja i g. dr. Alberta Kramera) iznose ovakve stvari, a vi im pljeskate. Mi smo čitali, nismo hteli ništa da govorimo, pošto nismo hteli da nas zovu denuncijantima (Upadice). Vi svi znate da je u narodu bilo jedno napeto stanje, i kad biste vi tome ogorčenome narodu pogledali u dno duše onda ne biste mu dali odmah potpunu slobodu u svakom pogledu... (**Dr. Grga Andelinović:** To je u vašem interesu!) Ja mislim da je vaš interes i da treba da se zahvalite g. dr. Korošcu, pošto ja držim da bi mnoge od vas... (**Dr. Grga Andelinović:** Pojela pomrčina!) Ne kažempomrčina, ali bi mnoge od vas postigla sudbina koju nikome ne želim, ni najvećem svom protivniku. Ja kažem kako je uistini bilo. Neću da kažem drukčije nego kako je bilo. Ja neću da se kaže da ja govorim napamet. Vi se žalite da Vlada u to vreme nije donela ove političke zakone. Ja sam izneo dva razloga. Ja bih spomenuo da je sam g. Potpredsednik akcionog odbora Jugoslovenske nacionalne stranke, povodom interpelacije na g. Predsednika Vlade u Senatu kazao ovo:

»Sigurno je težak prelaz iz svakog autoritativnog režima u istinski demokratsku vladavinu, te je zato i tu potrebna postupnost, za koju se danas misli«. (Prigovori sa levice).

E, jeste, ali vi ste u toku ove debate kazali, da je Vlada prekršila svoju obećanu reč. (**Dr. Grga Andelinović:** Dve godine već čekamo). Pošto je vreme promaklo ja neću da odgovaram na sve prigovore i primedbe. Stalno se isticalo ovde, da niko ne brani Vladu. To smo i danas čuli, juče i prekjuče isto tako kao i u Finansijskom odboru. Pa šta treba da brani-

mo Vladu, kada smo svi za nju, kada ćemo za njene predloge da glasamo i kada nismo hteli da se našom pomoću uvede neka opstrukcija (Žagor na levice). Pominjala se i napadala ova Vlada radi zadrugarstva u Sloveniji, i tu su pale krupne reči. G. dr. Kramer kao i g. Pucelj kazali su, da je g. dr. Korošec prodao slovenačko zadrugarstvo (**Ivan Pucelj:** Prodao?! Ja te reči nisam upotrebio!) Ja sam te reči čuo. (**Ivan Pucelj:** Upropastio je). Ali čudno je da se ove izjave tačno poklapaju sa nekim pamfletima za koje nismo mogli i ne možemo da dokažemo da su baš vaši, ali koji su u Slovenačkoj postojali i u kojima se upotrebljavaju ove iste reči, kao na primer, da je g. dr. Korošec slovenačko zadrugarstvo u ovoj Vladi prodao. (**Ivan Pucelj:** Upropastio!).

Sada ja bih na to odgovorio ovo: Uredba o likvidaciji seljačkih dugova je jedno veliko delo sadašnje Vlade. Gospoda koja su ranije predlagala jedan zakon o razduženju seljaka, o likvidaciji seljačkih dugova, pošto je to pitanje strašno teško, nisu se usudili da preuzmu odgovornost za to. Tek je posle mogla naša Vlada da preuzme odgovornost za jedno takvo krupno pitanje, mada se čuju sa ove strane primedbe, da ova Vlada beži od odgovornosti. Sa tom Uredbom u neposrednoj vezi je i pitanje našeg zadrugarstva. Mi smo uradili sve da se i to pitanje reši, ne samo prvo pitanje nego i pitanje likvidacije, odnosno likvidnosti naših zadruga. (**Ivan Pucelj:** Likvidacije. Dobro je! — Smeh). To je samo lapsus linguae. (**Ivan Pucelj:** Ali zgodan i na pravom mestu). Za jednog demagoga je zgodan, a za ozbiljnog čoveka ne.

Mi znamo, da kada Vlada rešava tolika krupna pitanja, da ona ne može svaki dan da reši po jedno ovako veliko i krupno pitanje, ali ja sam uveren, i mi imamo zato obećanje, da će današnja Vlada g. dr. Stojadinovića da iskoristi sve snage, pa da i ovo pitanje, pitanje našeg zadrugarstva reši na povoljan način. (Uzvici na desnici: Tako je!) Zato ja apelujem na našu Vladu, da ne odugovlači sa rešenjem toga pitanja, nego da to pitanje što pre i što povoljnije reši. (**Ivan Pucelj:** Tu se slažemo!) Ali istom prilikom, kada vi mislite da ćete moći da demagoški izrabite i zloupotrebite ovo stanje našeg zadrugarstva u svoje partiske namere, mogu da vam kažem ovo: ako se nekome može kazati da je on kriv za te prilike u likvidnosti našeg zadrugarstva, onda je kriv onaj režim koji je u početku, kada se to pitanje pojavilo, kada ga je bilo moguće sa malo novčanih sredstava definitivno rešiti, nije hteo da ga reši i nije hteo ništa u tom pravcu da uradi. Jasno je zašto. Ja ću da vam kažem zašto vi niste hteli da to pitanje rešite, pošto je jedan vaš Ministar, koji sada, mislim, nije više u vašoj stranci, ali onda je bio, dao sam objašnjenje tog vašeg držanja prema ovom pitanju, kada je otprilike izjavio ovo: Slovenska ljudska stranka je tako zbivena da niko ne može da je razdrma i uništi. Jedino, ako joj uništimo zadrugarstvo, onda ćemo i nju uništiti. I tako je došlo do nelikvidnosti tih zadruga, pošto vi niste hteli da to pitanje skinete sa dnevnog reda, iako je onda bilo moguće sa malim novčanim sredstvima, sa par stotina hiljada dinara, rešiti pitanje svih naših zadruga. Međutim sada, kada je vreme promaklo, i kad svaki mesec, što se odugovlači ovo pitanje, iziskuje i veće kredite, vi se radujete tom nelikvidnom stanju naših zadruga, kako bi mogli u banovini agitirati i praviti nove napade na šefa naše bivše Slovenske ljudske stranke g. dr. Korošca. (**Jovo Banjanin:** Jeste li Vi advokat dr. Korošca? Zašto on ne govori? Jeste li Vi

njegov advokat?) Ali ja vas uveravam da nećete dugo upotrebljavati ove nezgode u vaše demagoške svrhe. (**Ivan Pucelj:** A koji je taj bivši Ministar, koji je to kazao? Nema kuraži da kaže njegovo ime!).

Juče je kazao g. Dunjić ovde, da je g. dr. Korošec u Finansijskom odboru rekao, kako su svi Crnogorci komunisti. Gospodo, vi koji ste članovi Finansijskog odbora, u čije poštenje ja verujem i zato vas sada pitam, da li je istina ili je neistina ono što je g. Dunjić juče kazao. (**Dr. Grga Andelinović:** A kako postupate sa njima?) Ja tvrdim da g. dr. Korošec nikada u Finansijskom odboru nije kazao, da su svi Crnogorci komunisti. (**Dr. Benjamin Šuperina:** Nije rekao!)

Govorilo se ovde, gospodo, i o verskim razmricama. Stalno su gospoda sa leve strane tvrdili, kako se sav poredak u zemlji poremetio otkada je ova Vlada, da je čak i verski mir porušen i šta će sve od toga da bude. Ja neću da govorim o tome, pošto je povod takvim izjavama bio izgleda predlog Konkordata.

Ja bih konstatovao samo ovo: Ako je ova Vlada kazala, da će da podnese Konkordat, onda nemojte vi to upotrebljavati za rušenje verskog mira! I nemojte onda kazati: ova Vlada ruši verski mir!

Ja vas upozoravam da je g. Banjanin, prema stenografskim beleškama, prošle godine između ostalog izjavio i ovo:

»Treba se dobro zamisliti u motive, sa kojih je kod nas klerikalizam toliko ratoboran za demokratiju. Zašto im to treba, i šta oni hoće time da postignu? Treba svakako tražiti zaštitu države od prevелиkog uticaja klerikalizma. Ja sam verovao uvek i verujem i danas, da se to može postići sklapanjem Konkordata. Ja se moram čuditi što se Konkordat, koji je već potpisan, još uvek ne iznosi na ratifikaciju pred Narodno predstavništvo. Ne znam razloge za to, ali mislim da bi bilo potrebno da ovaj Dom i Narodna skupština budu što pre upoznati sa sadržinom Konkordata i da se on privede ratifikaciji.

Ali od njegovih drugova, n. pr. od g. Save Ljubibratića čuli smo sasvim druge reči, divergentne i protivne reči onome što smo mnogo puta u toku debate mogli da utvrdimo, da vi koji se hvalite kako ste jednodušni, da imate u stotinu i stotinu pitanja potpuno dijametralne protivne poglede. (**Milan Popović:** Videćemo vas, kad budete glasali za Konkordat).

Ja bih upozorio na još jednu stvar.

Mi znamo, da niko neće da naruši verski mir, i mi svi želimo, da bi sve veroispovesti u ovoj državi živele mirno i u ljubavi među sobom, da bi se međusobom podupirale, pošto svako pozitivno verstvo je istovremeno jedan jak stub države, kako nam je to g. Canjuga ovih dana vrlo dobro obrazložio u ovom visokom Domu.

Ali, nažalost, kad nešto dode, kad se neka sitnica — ne baš tako zlonamerno — negde uradi ili izreče, ima uvek takvih ljudi, koji ne mogu da podnose taj verski mir, koji hoće da naruše verski mir i koji onda kažu: Evo, ova Vlada dopušta da se ruši verski mir.

Ja vas upozoravam, da je jedan od tih ljudi bio — to je fakat vi ćete se toga svi sećati — g. Pucelj, koji je pozivao neke članove naše desnice i kazao da piše neki list, bajagi neki vladin list protiv pravoslavlja. (**Dr. Albert Kramer:** Nije bajagi!) Neka piše šta hoće, ali zato nije stranka kriva, i na kraju mislim, ako neko hoće da nešto objektivno napiše, neku objektivnu stvar, on to može, mada nije ta stvar prijatna, ali i mi moramo takve stvari da čitamo i sa

druge strane i onda zbog toga ne treba da se huška, pa da se kaže: Eto, vidite, kakvi su ovi tu! Kakav je Korošec! Izdaće vas! Izdaće vas! — To je huškanje na verski mir, i ja molim, da se takve stvari u ovom visokom Domu ne dešavaju, i da se time ne huška i ne ruši verski mir! (Aplauz na desnici. — **Ivan Pucelj:** Izvolite pristojnije govoriti! Nemojte toliko vikati!) Ja sam kazao ono, što je bilo. Da niste to radili, ja bih ćutao.

Pošto je vreme poodmaklo, ja ću se osvrnuti samo još na neke sitnice, na t. zv. bajke ili pripovetke, i da bar neke prikažem da bi videli, šta iznosi naročito g. Pucelj a pokatkad, nažalost, i g. dr. Kramer, mada mu priznajem da je juče vrlo ozbiljno govorio, onako kako to zaista dolikuje ovome visokome Domu. Ali, g. Pucelj, voli da ovakve bajke i pripovetke iznosi. On misli ovako: Ovaj svet to ne zna, pa će da veruje kada mu iznesem te stvari, prema onome »Semper aliquid haeret« uvek nešto ostaje. I ako u generalnoj debati nisam u mogućnosti da se upuštam u sve ove sitnice, ipak moram da se osvrnem bar na neke od njih da bi vam pokazao koliko one вреде.

Gospoda iz Finansijskog odbora se sećaju, kako je on opisao tamo kako vlast goni sokolstvo, kako je vlast zabranila pozorišni komad »Golgota«, meni nažalost nepoznat, i celu sokolsku priredbu u Brežicama onemogućila. Ja znam da sve te stvari koje g. Pucelj donosi obično ili nisu istinite ili su bar malo drukčije, zato sam se odmah raspitao šta je po toj stvari bilo i dobio sam zvaničan odgovor: »Sokolska priredba u Brežicama i pretstava pozorišnog komada »Golgota«, o čemu je juče govorio senator g. Pucelj, vlast je odobrila i priredba je održana u zakazano vreme«. (**Ivan Pucelj:** Jeste, ali načelnik je bio zabranio, a druga instancija na izjavljenu žalbu je dopustila priredbu. Dakle, ko kaže »malo drukčije«, g. Smodej ili Pucelj?) Priredba je dozvoljena i održana u zakazano vreme. To je važno.

Претседник др. Желимир Мажурапић: Молим Вас, г. Пуцелју, да не сметате господина говорника: (**Иван Пуцелј:** То је језуитско извијање, језуитски метод клеветања невиних људи.) Ја Вас, господине сенаторе, кажњавам опоменом ради тих израза.

Известилец већине Финансијског одбора Фран Смодеј (наставља): G. dr. Kramer je pričao, kako je bajagi neki kapelan učio decu, a g. Pucelj je rekao da je to bilo u Križama pri Tržiću. (**Ivan Pucelj:** U Križama ja nisam govorio. Ja uopšte o tome nisam govorio! Citirajte zapisnik! Nedam da govorite neistine!) G. Kramer je kazao: da je tamošnji kapelan učio decu da posle izbora viču: »Živela Španija!« (**Dr. Albert Kramer:** U »Slovincu« je bilo pisano, da se vikalo: Živela Španija!) Pošto ja unapred znam da takve stvari apsolutno ne mogu da se dešavaju, da ne mogu da budu istinite, odmah sam se obratio na razne strane da pitam: da li je u Križama ilj uopšte u blizini bilo tako nešto da su deca to vikala. G. Kramer je kazao: »To oni rade hotimice, da bi posle toga mogli reći kako se radi sa komunistima«. Ja sam utvrdio šta je u stvari. Neću da vam čitam sve dopise, jer sam ih više dobio, ali sam utvrdio da od svega toga ništa nije istina. Bila je odmah po toj stvari povedena istraga i istragom povedenom sa strane tamošnjeg učiteljstva utvrđeno je, da je to jedna prosta neistina. (**Ivan Pucelj:** Vi ste počeli sa mnom, a završili sa Kramerom! Kakva je to istina!) Nikada nijedan kapelan nije tako nešto uradio, pošto u tom pogledu stoje na jednom drukčijem stanovištu nego vi.

Nadalje, g. Pucelj je rekao još nešto, što sam dobro zabeležio tako da ne može da kaže, da to nije tako bilo. On nam je pričao da se dešavalo u Slovenačkoj čak i to, da padaju euharistički krstovi, i da ova Vlada sve drugo radi, a da samo ne lovi zločince. A glavno što je on dodao, to je: da narod tako govori — naveo je pri tome Devicu Mariju u Polju, da se ni jedan od tih zlikovaca, koji seku euharističke krstove, nije uhvatio. (**Ivan Pucelj:** Gde sam ja to govorio?!) U Finansijskom odboru. G. Pucelj je kazao i to: da narod govori da to rade naši ljudi, ljudi g. dr. Korošca zato da bi mogli opet onda da kažu: da oni od JNS to rade. Jeste li vi čuli, gospodo, tako nešto?! Izvinite, ali to je jedna tako nekvalifikovana insinucija, koju moram sa najvećim ogorčenjem da odbijem. Ako to kaže jedan ili drugi vaš pristalica, g. Pucelj, to još nije narod. (**Ivan Pucelj:** To je stoka! Samo Korošec i Smodej su narod!) Nije stoka. Ni Pucelj nije narod. Ni ja nisam narod. Ni g. Korošec sam nije narod. Zna se šta je narod. Ja sam, gospodo, zamolio zvaničan izveštaj za sve te stvari, jer je bilo više tih stvari u Slovenačkoj. Razumljivo je da se, sem u dva slučaja, nijedan zlikovac nije mogao naći. Obično stoje svi ti euharistički krstovi negde na samoći, na nekom brdu, gde nema u blizini nikakvog stana, nikakve kuće, i stoga je vrlo lako takvom jednom zločincu da zloupotrebi takve prilike i izvrši svoj zločin. Ali, kod dva slučaja se ipak ustanovilo koji su to bili. Ja ne mislim da iz toga zaključujem, kao što to radi g. Pucelj, da je za to kriva neka stranka. Kada bi to bio naš čovek, g. Pucelj bi kazao: To je poručeno od g. Korošca. (**Ivan Pucelj:** Ništa neću reći!) Prema zvaničnom izveštaju, posekli su euharističke krstove u mestu Črešnjevce, opština Semič, srez Črnomelj, dvojica, i oni se zovu Škrinjar Anton i Škrinjar Mirko, sinovi jednog posednika. Pitajući kojoj stranci oni pripadaju, dobio sam izveštaj da pripadaju opoziciji JNS — Maček. (Smeh na levici.) To je razumljivo, pošto ste vi u tim krajevima, i JNS i Maček, išli i kandidovali se zajedno. Obojica su levičarski orijentirani. Ovaj čin oni su izvršili posle opštinskih izbora u Semiču, pošto je opozicija propala. Iz ovih izveštaja koje ja dobijam može se jasno videti, kakve su to bajke i pripovesti koje ste mnogo puta čuli, i još ćete ih čuti sa one strane. (**Ivan Pucelj:** Od Vas sada ovde!) Meni je mnogo žao što je g. dr. Kramer u Finansijskom odboru u jednoj prilici upotrebio neke najžučnije izraze, pošto se g. dr. Kramer u plenumu pokazao kao ozbiljan debater. Iako je on imao drugo mišljenje o mnogim pitanjima, ja ipak svačije mišljenje poštujem, pa i kada ga ne delim, i poštujem svakog čoveka, i neću nikada ništa protiv njega da kažem, dok je ozbiljan u debati. Ne govorim o Vama, g. Pucelj, — izvinite! Ali, moram pomenuti da je g. dr. Kramer u Finansijskom odboru protiv jednog zaslužnog čoveka upotrebio pogrdne izraze. Protiv jednog zaslužnog čoveka pali su izrazi: marksista, komunista, treba ga staviti pred sud, da se kazni najstrožijom kaznom i ne znam šta još sve. Ove reči su išle na račun referenta Ministarstva prosvete Frana Erjavca i ja mislim da sam dužan kao senator da ga uzmem u zaštitu kao jednog od najmarljivijih radnika na prosvetnom polju u Sloveniji. Konstatujem, da je Erjavec jedan od najviše poznatih slovenskih kulturnih radnika, koji je izdao više od 30 literarnih, socijalno-ekonomskih, literarno-istorijskih i političko-istorijskih radova, koji je uređivao mnogo listova i na stotine stručnih... (**Milan Popović:** Imaju Slovenci književnika osim fariseja!). Da vidimo ko je farisej.

Sada je tiskao svoje veliko delo protiv komunizma i to je jedino delo ove vrste do sada u jugoslovenskoj literaturi.

Erjavec je bio u svojim mladim godinama, kao i svaki student i mlad čovek u tako zvanom »Sturm-und Drangperiode« nešto ekstremniji i bio je zaista marksista, ali nikada komunista, i uvek je bio nacionalno ispravan čovek, tako da mu se u tome pogledu ne može ništa prigovoriti. Ali, on se je razvio i evoluirao i postao iz marksiste jedan odličan socijalni radnik u našim redovima. Razume se u redove gde je smatrao da su kapitalisti nije išao. (**Tomo Jalžabetić:** Kakva je razlika između marksista i komunista? — **Ivan Pucelj:** Ako si komunista ideš u aps, ako si marksista, postaješ referent Ministarstva prosvete). To ne možemo ovde da raspravljamo, ali možemo privatno, jer ja sam s tim pitanjem vrlo dobro upoznat, pošto sam ga studirao više od 10 godina.

Kad god je bila J. N. S. na vladi, gospodin Erjavec je uvek bio nemilosrdno progonjen. Mada je imao u celome svome životu uvek odlične službeničke ocene i ni jedan službeni prestup, ipak je bio pet puta otpuštan iz javne službe. Godine 1933 premešten je iz persekutorskih i nikakvih drugih razloga na arnautsku granicu u Vučitrn kao učitelj, mada ima u Ljubljani malu kućicu, na kojoj je i zadužen, i familiju, te je bio u ono vreme i teško bolestan i operisan na zagrebačkoj klinici. Ovo premeštenje, kako mene uveravaju, izvršilo se je po nalogu, po inicijativi g. Kramera — ako g. Kramer želi kakve još bliže dokaze, ja mislim da ga mogu poslužiti. (**Ivan Pucelj:** To je suvo zlato što Vi pričate!) Suvo zlato je to da g. Erjavec... (**Ivan Pucelj:** Znamo mi više o njemu nego Vi.)... da g. Erjavec uživa poverenje ogromne većine stanovništva i odgovornih faktora Dravske banovine, za šta ima i pismenih i usmenih dokaza. Velika većina učiteljstva je uz njega, i ne samo onaj deo koji je uvek bio sa njime, nego i onaj drugi deo kome je već dosadilo što se u prvome redu sa vaše strane tražio od učitelja partijski a ne školski rad. Erjavec je hteo tome partijskom neredu da učini kraj, i da učiteljstvo u prvome redu uputi u školu, a u slobodno vreme izvan škole neka radi šta hoće. Ja mislim da je to potpuno ispravno stanovište, a gospoda su navikla da može učitelj da radi u školi što god hoće samo ako pripada JNS, onda je uvek dobar. Mi znamo, gospodo senatori, da je zbog takvog shvatanja škola mnogo pala, i ako se Erjavec stara da podigne nivo škole i uputi učiteljstvo na pravi školski rad, onda mi na tome možemo biti samo zahvalni. (**Ivan Pucelj:** Posle ovoga argumenta mi ćemo svi da glasamo za budžet!)

Gospodo, ja bih imao da još na puno stvari odgovorim, ali kako znam da je vreme poodmaklo, to ću da završim i na kraju da kažem samo ovo. Na tendenciozna tvrđenja g. Banjanina neću da odgovaram stoga, što su bila svakome prozirna, što ne bih hteo onako žučno govoriti, kako je to on delimice činio i što se sva ona slevaју u njegov partijski uzvik: »a g. dr. Stojadinović još uvek sedi na stolici Pretsednika Ministarskog saveta!«. Pridržavam sebi pravo pak, da odgovorim na sve ostale prigovore koji bi spadali u specijalnu debatu. (Odobranje i pljeskanje kod većine.)

Претседник др. Желимир Мажураић: Има реч г. Министар финансија.

Министар финансија Душан Летица: Господо сенатори, дозволите ми да најпре са неколико речи одговорим сенатору г. Бањањину у колико се он у своме говору дотакао и моје личности и као јав-

ног радника и као члана ЈРЗ. Г. Бањанин каже да између државне касе и ЈРЗ постоји нека врста персоналне уније у мојој личности као Министра финансија и благајника Југословенске радикалне заједнице. И г. Бањанин претпоставља у томе и могућност необјективности у моме званичном раду.

Ја сам, господо, потпуно задовољан што г. Бањанин није прстом указао нинашта конкретно, што би могло бацити сенку на објективност у моме званичном раду, па и на мој рад као благајника Југословенске радикалне заједнице.

Господо, кад би г. Бањанин знао колико је, по месту додуше, часна, али по дужности незнатна, готово ништавна улога благајника Главног одбора Југословенске радикалне заједнице, не би сигурно у том гледао никакву инкомпатибилност са мојим званичним положајем. А, ако се не варам било је већ оваквих случајева у нашој поратној партијско-политичкој историји и томе се нису чинили никакви приговори.

Радећи у духу програма Југословенске радикалне заједнице, који обухвата цео наш социјални и политички живот и обрађује га у духу нашег Устава, не могу се, господо, мени чинити замерке што као Министар финансија припадам овој политичкој партији. То се није, господо, замерало ни ранијим Министрима финансија, није се замерало ни Министру финансија Југословенске националне странке, зашто онда да се замера кад је у питању моја личност. Ја мислим, да поштовани господин сенатор Бањанин чини криво оном нашем сиромашном али часном народу и крају, Лици, Кордуну и Банији, кад каже, да је он пошао за мном и за Југословенском радикалном заједницом зато што сам ја на положају Министра финансија (Гласови са леве: То говоре ваши агитатори!) Ја сам, господине сенаторе, пошао у оне наше крајеве с тога, и само с тога што ме сам народ позивао да тамо дођем. И онако, како сам позиван онамо сам и ишао, без икаквих личних политичких амбиција и без икаквих наметања политике Југословенске радикалне заједнице. Да, господо, ја сам пред народом развијао своје погледе како треба у народу и за народ радити, радити тако да народ има отуд и вајде. Прстом сам показивао на чињенице и успехе, које је својим реалним радом Влада др. Стојадиновића постигла, али сам потсећао, и те како потсећао на раније политике које су здрави, честити и часни али сиромашни наш народ у оним крајевима увек остављале да тавори и без помоћи даље живи свој тешки живот у камену и неродној својој грудии. Само овај позитиван рад повео је наш народ да улази у Југословенску радикалну заједницу, уверен да ће с њоме и кроза њу, моћи да рачуна и он, као и толики други наши крајеви, на бољи и лакши живот. Ја ћу се, господине сенаторе, само радовати ако и Ви будете у положају да помогнете онај наш часни народ корисним, реалним радом својим, па макар то доносило користи и политичкој партији којој Ви припадате. (Јово Бањанин: Ја сам политички радио 40 година пре Вас па не треба да ми дајете лекције!).

Глински збор, господо, одржан је исти дан кад је отворена господарска изложба, али пре самог отварања изложбе. Тек у последњи час, зато, што надлежни Министар пољопривреде није могао да изложбу сам отвори, замолио је мене да га заступам. И само овоме случају треба приписати коинциденцију да сам ја поред збора присуствовао и отварању изложбе, и с тога разлога збор није ни одржан после, него пре отварања из-

ложбе. И, док сам на збору говорио политичко-партијски, на самој изложби говорио сам као Министар, онако како одговара и месту и часу и мојој улози. Господин сенатор овоме моме званичном наступу није учинио никакав приговор, а то је главно.

Врло опсежна, начелна буџетска дебата, у своје далеко највећем делу држана је у политичкоме тону. Додуше, и ранијих година, у начелној буџетској дебати преовлађивао је такав тон, али је и саме буџету резервисано и толико труда и времена, да се могла добити конкретнија и јаснија слика његових добрих и његових слабих страна.

Ја сам стога благодаран својим господи сенаторима, који су макар и летимично бацили свој поглед на овај буџетски предлог, а нарочито сам благодаран сенатору г. Даки Поповићу, што је он добар део свога говора овог пута посветио финансијској и буџетској политици Краљевске владе.

Да су се на самоме буџетском предлогу господи сенатори мање задржавали, ја схватам то као доказ да му се није ни имало са основаним разлогом ни што нарочито ни много да приговара. Поштовани господин сенатор Дака Поповић учинио је у томе један изузетак. Он је овоме буџету чинио низ мерака, и то углавном општег значаја. И ја бих желео, пре но што се приступи гласању у начелу, да се на те његове напомене осврнем, да ствар прикажем у њеном стварном светлу, како би се и г. сенатор Дака Поповић уверио, да је финансијска и привредна политика Краљевске владе и добра и савремена.

Најпре, господо сенатори, један детаљ. Ја сам данас дао утврдити да се извештаји о кретању државних расхода и прихода, без изузетка сваког месеца тачно достављају Сенату. На пример: септембарски извештај достављен је 16 новембра, октобарски 11 децембра, новембарски 10 јануара, децембарски 12 фебруара, а јануарски 6 марта, дакле скоро редовно за 6—7 недеља по измаку сваког месеца, а толико је и потребно да се прибере и среди сав огромни статистички материјал. Господин сенатор је свакако био о овоме необавештен, кад каже: „Већ је прошла година дана како је Министарство финансија престало да нам шаље те извештаје”.

Мени је мило, што и сенатор г. Дака Поповић увиђа разлоге за повећање буџета. „Нормално је, каже г. сенатор, да државни расходи из године у годину расту, јер се множи становништво, јача се привредни живот, расту потребе за управу, проширује се мрежа путева, железница и ваздушног саобраћаја, телефона, телеграфа, потребне су школе и многе нове културне установе.” Господин сенатор чини само приговоре висини повећања од 625 милиона. „Наша привреда после тешке кризе налази се данас у стању реконвалесценције. Њој би данас више помогло можда скидање постојећих терета, а не наметање нових”.

Да, господо, и Краљевска влада би волела да је буџет могао остати глобално исти. Али, ја сам изнео разлоге зашто се тако није могло поступити. Ја бих био волео да је г. сенатор упро прстом, где би се ова цифра буџетског повишења ових, стварно 586 милиона динара у границама садашњег буџета могла збрисати и уштедети, а да не упаднемо опет у ону инфлациону политику, коју и сам г. сенатор зове „тешком”. Зар смо могли да редуцирамо материјалне кредите, за које

се стално и одасвуд чује, како су недостатни. Ја сам уверен да ни г. сенатор на овој страни и у овоме положају не би могао те уштеде наћи. И кад је то тако, и кад уштеде није могуће чинити без штете по државну управу, зар бисмо смели, господо сенатори, оставити нашу народну одбрану у данашње време нарочито, недовољно збрињену, а њој смо наменили 150 милиона повишице; и зар бисмо смели, господо, уговорне обавезе државе, које скадирају у току буџетске године, оставити неизвршене, а њима је намењено 250 милиона? Само те две позиције носе заједно 400 милиона. У ономе остатку, господо, од 186 милиона, казао сам већ, да је 95 милиона пренето из постојећих обавеза из Финансиског закона.

Значи да тих 95 милиона не значи стварно неко повећање. Повећање је стварно само онај незнатни остаток, а он је намењен, као што знате, корисним привредним и управним сврхама.

Видите, господо, ово је политика чувања интереса државне управе, чување интереса наше народне одбране, политика чувања државног кредита, као и политика унапређења наше привреде. Господин сенатор Дака Поповић, није, као што ни ми нисмо за ону дефлациону политику. Али ову овакву политику, политику брџетског подизања, које нам намећу наши битни јавни интереси, он означаје већ инфлационистичком политиком. Ми би, господо, доиста, могли да се и прибојавамо извесне инфлације, али, господо, само онда, кад би своје ванредне ванбуџетске потребе збрињавали нерегуларним путем, или, кад би имали неуравнотежени буџет, па све то подмиривали позајмицама код Народне банке у новчаницама без законског покрића. Кад би са извесношћу могли очекивати да ће се буџет завршити дефицитом, кад би, господо, и даље, онако, као што се радило ранијих година, по Финансиском закону трпали и стварали обавезе за државну благајницу, за које она не би добила и буџетски одговарајући приход, тада би, господо, са пуно разлога могли мислити на појаву и све опасности инфлације. Али, господо, Краљевска влада се руководила баш обратном жељама и с тога је она у буџет пренела досадашње обавезе из Финансиског закона и постарала се, ма и по цену извесних таксених повећања, да буџет предвиђених расхода има и своју равнотежу у одговарајућој цифри савесно оцењених државних прихода.

Господин сенатор Дака Поповић чини приговоре ванредним буџетским расходима инвестиционог карактера, означајући односне суме огромним, а убрзо затим каже: „Ова је Влада приступила и једној веома ризикантној политици, коју води под видом ванбуџетског кредитирања јавних радова. У нашој финансиској политици ови су размери ванбуџетског кредитирања до сада непознати. Овако радећи Влада интабулише далека покољења тешким теретима.” Као што чувате, господо, није добро, ако се оперише са буџетским средствима, ако су само и мало јача, а зло је, господо, ако се пође ка ванбуџетским средствима тј. задужењу, јер шта ће бити од наших покољења.

Господо сенатори, свију нас, и свега народа нашег, је жеља, да се код нас радиност што више подржава и што више јача, како би могли што пре изићи из последица привредне кризе. Створити могућност већих јавних радова, који

би имали такву сврху, не знам да је могуће без релативно већих средстава. И, ми их, господо, морамо створити, ако хоћемо подржавати ту корисну радиност. Морамо их створити како уметмо и како можемо. Не смемо остати скрштених руку, пустити време да неискоришћено пролази, а народ и држава да тавори онде и онако, где и како је. Морамо их стварати и буџетски и ванбуџетски. Више ванбуџетски. Да, господо, ванбуџетски кредити терете и наредне године, али не заборавите да буџетски терете само једну годину. С њима само збрињавати толике наше огромне потребе немогуће је и замислити, а да не би морали посизати за огромним фискалним оптерећењем народа. А да ли би ово било мудро. Господин сенатор се боји и ових нових оптерећења, која је Краљевска влада са посебним разлозима изузетно прихватила да би нашу привреду — широку привреду —, што више поштедела у њезином садашњем регенерисању. Баш обратно, Краљевска је влада године 1935 посегла за осетним пореским оптерећењем земљорадника, она је знатно ублажила све раније фискалне оштрине према обвезницима течевине, а ове године, видите, колико се у овом погледу чини врло широком реду наших занатлија по селима и варошима.

Да су, господо, раније владе баш за време првих тешких година привредне кризе, баш овим путем ванбуџетских кредитирања развиле програм јавних радова у оваквом опсегу као ова Влада, несумњиво је да би привредна криза била у многоме погледу паралисана и не би нас увалила у стање у коме је ова Влада преузела управне агенде у своје руке. Народ би имао рада и зараде, привреда би имала новчаних средстава, а буџет државни имао би приходе, које се не би морали стварати оним тешким фискалним притиском и врло широким замахом подизања стопа јавних дажбина, као што се радило онда. И, господо, да се тако радило, нама данас не би било ништа криво, што бисмо морали подносити ануитет за отплату тих кредита. Не би нам било криво, јер бисмо имали од таквих кредитних улога данас корисне објекте, који би привреди нашој давали још већег полета. И што би ти кредити били дугорочнији, дакле, што би теретили и што више нараштаја, у толико би они били и лакши и нама и будућим нараштајима, који треба да допринесу и свој обол за добро које наслеђују од својих предака.

И баш због тога, што се онда баш обратно радило, што се „стегао кајиш на свима линијама”, како каже г. Поповић, што се штедело и онде где се морало издавати, што се у исто време државне дажбине подизале и убирале од привредника, кога је баш требало штедети, због тога је, господо, и наше и привредно и финансијско зло веће, но што је требало да буде. Поштовани сенатор г. Поповић нам препоручује тај рецепт. „У томе правцу — каже он — ми бисмо очекивали да следи ова Влада добром примеру.” Али, господине сенаторе, Ви и сами кажете да би „без сумње била веома непопуларна задаћа приступити растерећењу буџета од несразмерно великих персоналних издатака”, а даље опет кажете, да се веома мало инвестира, чак ни десетина за оне објекте који су народу потребни, путови, пристаништа, за мелиорације, за регулисање бујица итд. И кад то тако стоји, онда ја мислим да је и г. сенатор Поповић уверен, да је онај пример стеза-

ња кајиша дао лоше резултате. Он је то уосталом почесто у другом смислу у своме говору и подвлачио. Ја сам уверен да и поштовани господин сенатор Дака Поповић увиђа сав значај систематског извођења привредног програма ове Краљевске владе, да види основни смисао и циљ оваквог рада и све његове корисне последице. Можда само његов политички опозициони став не дозвољава му да ово посебно и подвуче. Никад се не уклањају напору и раду. У противном случају не надај се плоду и напретку. Систем јавних радова, и крупних и ситних и напори Краљевске владе уложени у циљу рационализације наше привреде, у циљу боље прође и бољег уновчавања наших производа с једне стране, и с друге стране разумљиви обзира према привреди са фискалне тачке гледишта, дали су већ своје резултате. Нико их не може оспорити, јер су пред нама. У противном, да овако нисмо радили, остали бисмо где смо били почетком 1935 године — стегнутог кајиша са душом у подгроцу. (Један глас са деснице: Видеће се тек онда кад сиђете са власти!)

Господо сенатори, на овај начин ја сам одговорио на све важније примедбе господе сенатора уколико се то тиче предложеног буџета, Финансиског закона и финансијске политике Краљевске владе уопште.

Пошто ће сутра почети претрес буџета појединих ресора, то ће нема сумње сва господа Министри, као и г. Претседник Краљевске владе одговорити на критике, које се тичу њихових ресора и на сва питања наше унутрашње и спољне политике.

Мени лично изгледа да им тај задатак неће бити тежак, јер је Краљевска влада одиста на свима пољима постигла за последњу годину дана тако значајне резултате, да може бити са њима врло задовољна и врло поносна.

Ја вас стога молим, господо сенатори, да изволите усвојити буџет са Финансиским законом за 1937/38 годину онако како вам је предложен. (Одобравање на десници.)

Претседник др. Желимир Мажуранић: Има реч сенатор господин Дака Поповић ради личног објашњења.

Дака Поповић: Господо сенатори, уважени г. Министар финансија апострофирао ме је и осврнуо се на моје замерке које сам ономад у свом говору учинио и приговорио овом буџету.

Господо, ја и лане, па и ове године, па и увек кад је реч о буџету, имам у виду све оне тешкоће које један Министар финансија данас има да подноси; ја сам увек са извесним обзирима и признањем говорио, јер ја знам и пратим сваке године све тешкоће државног буџетирања, знам како се тешко долази до прихода и какви су велики захтеви које стављају поједини наши крајеви на државну касу и какве захтеве стављају народни претставници појединих крајева. Ја сам и ове године са пуно обзира критиковао тај буџет и остао сам доследан својој тези, јер ја сам тврдио да у нашој буџетској политици постоје, господо, од почетка нашег народног уједињења тешке грешке и да је заиста већ крајње време да се наш буџет и наша буџетска политика руководе извесним начелима и разумним критеријима, јер овако како се буџетује и како се из године у годину гомилају те грешке, наш буџет данас постаје сив, као што су и политике наших Влада.

Ја нећу да приговарам само овој Влади; ја сам и лане признао, као што и ове године признајем, да су раније Владе у том погледу чиниле велике грешке, што на нашу буџетску политику нису обраћале већу пажњу, него су се руководиле по партијско-политичким захтевима а не неким принципима. Ја сам, господо, указао и цифарски на те грешке у лањском извештају већине овога Дома у Финансијском одбору, ја сам детаљније указао на све грешке које су раније учињене и које се чине и упозоравао сам и ову Владу и г. Министра Летицу на многе тако неразумљиве и уопште без икаквог критерија уношене позиције тако, да те позиције изазивају у појединим крајевима наше земље неповерење; сви крајеви мисле да уносе више него што добијају. Ја, господо, тврдим да на пример војвођански фронт, једна кроз нездрава политичка појава, — ја тврдим да је тај фронт последица такве једне буџетске политике, која се годинама спроводи код нас и која се и кроз овај буџет исто тако спроводи.

Господо сенатори, ја сам рекао, да су и раније владе спроводиле дефлационистичку политику, али сам рекао и то да ова влада пада у другу крајност и спроводи инфлационистичку политику. Ја сам, господо, овде само летимично набацио своје приговоре, али дозволите ми, кад ме је г. Министар апострофирао, да се и у цифрама осврнем на оно што је г. Министар изнео.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим г. сенатора, да у своме личном објашњењу не пређе ван терена.

Дака Поповић: Ја сам тврдио, господо сенатори, да је ова влада ставила задуживање на буџетски принцип. Видите, господо, кад је реч о задуживању, ми се морамо ту зауставити, јер уносимо годишње ануитете већ преко једну милијарду динара. Значи, да народ сваке године мора плаћати у виду разних пореза и приреза преко милијарду динара на отплаћивање ануитета наших дугова, а ми се и даље задужујемо. Ја сам приговорио и начину како се ми задужујемо и не могу се никако сложити са оваквим начином задуживања, јер ће то моћи да изазове нежељене последице. На пример Краљевска влада је узимала новац и гради један пут од мађарске до бугарске границе.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим, г. сенаторе, то није лично објашњење.

Дака Поповић: Каже се, то је потреба, то ће унапредити туризам, то ће донети новаца, то је донекле привидно и тачно. Али, господо сенатори, наш сенаторски друг уважени г. Јалжабетић је у свом говору рекао, ја не могу доћи на своју њиву, јер плави вода.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим г. сенатора да заврши.

Дака Поповић: Ја бих упозорио на то, да у нашој држави има и других важнијих потреба него да градимо један луксузан пут. Могли би саградити пут и од макадама, па да нас кошта 200 до 300 милиона динара. (**Претседник Министарског савета др. Милан Стојадиновић:** Ви као Војвођанин то кажете?) Јесте, као Војвођанин. (**Претседник Министарског савета др. Милан Стојадиновић:** Значи, ви, као Војвођанин говорите против тога пута. То Вам Војвођани неће заборавити). Могли смо један пут повући од Суботице до Панчева и кроз цео

Банат, где сте Ви, Господине Претседниче, били посланик, кроз Банат који је најзапуштенији.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим г. сенатора, да заврши. Прошло је већ давно пет минута.

Дака Поповић: Господине Претседниче, ја сам овде апострофиран и критикован, па имам право да кажем, што се ради са нашим финансијама.

Какве последице ће имати ово задужење? Ми ћемо имати око 500 километара пута и пошто је тај пут технички најсавршеније израђен, треба га одржавати и у сврху одржавања треба уносити у буџет на сваки километар бар 25 хиљада динара да се пут држи у добром стању, да не буде рупчага, а то значи, господо, да ћемо морати на име ануитета и одржавања уносити 70 милиона динара сваке године.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Молим г. сенатора да заврши.

Дака Поповић: Ја констатујем, да ми г. Претседник не дозвољава да завршим. Стога ћу ја завршити тиме да остајем при свему ономе што сам износио у своме говору, јер ја сам тамо доказао званичним извештајем Народне банке, да се и поред такве политике Краљевске владе запосленост није повисила, него је опала. Желео бих да говорим још о неким стварима, да прикажем, како је лоша структура...

Претседник др. Желимир Мажуранић: Ја Вас молим да завршите, иначе ћу мислити да Ви намерно одуговлачите свој говор.

Дака Поповић (наставља): Пошто ме г. Претседник прекида ја остајем при своме становишту и тврђењу.

Претседник др. Желимир Мажуранић: Господо, тиме је претрес буџета у начелу завршен. Ми сада приступамо гласању. Гласаће се поименично. Она господа сенатори, који су за то да се прихвати предлог буџета, та ће гласати са „за“, а она господа сенатори који отклањају тај предлог буџета, гласаће са „против“.

Ја молим г. секретара да протича имена госпoде сенатора, а госпoду сенаторе молим да јасно и разговетно изговарају „за“ или „против“.

Секретар Ђуро Котур прозива г. г. сенаторе да гласају и они су гласали овако:

Алексић Јован — против
Алибеговић Асим — за
Алкалај др. Исак — за
Алтипармаковић Јован — отсутан
Анђелиновић др. Б. Гргур — против
Анић Лазар — против
Бањанин Јово — против
Богојевић Васа — отсутан
Видаковић Антун — за
Видаковић Љубомир — против
Виловић Осман — за
Вранић Иво — против
Врбанић др. Милан — за
Вујић Павле — против
Вукотић Ђуро — за
Гавриловић др. Богдан — отсутан
Гај Људевит — за
Др. Глушац Вaso — против
Грасл др. Георг — за
Грегорин др. Густав — за

Десница др. Урош — отсутан
Добринић Петар — за
Драговић Милутин — против
Дуњић Радослав — против
Ђерић Душан — за
Ђорђевић Драгослав — за
Ђуретек Вид — за
Ђурић Михаило — за
Живановић Јеремија — против
Зеџ др. Петар — против
Иванишевић дон Франо — за
Ивковић др. Момчило — отсутан
Илиџановић Димитрије — против
Јалжабетић Томо — против
Јеличић Божа — за
Карамехмедовић др. Хамдија — за
Корошец др. Антон — за
Ковачевић Томо — за
Котур др. Ђуро — за
Крамер др. Алберт — против
Крстић Серафим — за
Круљ др. Урош — против
Кујунџић Андра — за
Кукуљевић Сакцински Фран — за
Љубибратић др. Саво — против
Мајстровић др. Иво — против
Марјановић Милан — против
Марушић др. Драго — против
Махмудбеговић Сефедин — за
Михалџић Стеван — за
Муфтић Салем — за
Немец др. Јосип — против
Обрадовић Пајо — за
Павелић др. Анте — за
Петковић Петар — против
Петровић Добросав — отсутан
Плој др. Мирослав — за
Поповић Дака — против
Поповић Матија — отсутан
Поповић Л. Милан — против
Протић Војислав — против
Пуцељ Иван — против
Радовановић Крста — против
Радуловић Марко — за
Самуровић Јанко — за
Селић Јоца — отсутан
Симоновић Милан — за
Смиљанић Крста — отсутан
Смодеј Фран — за
Спахо др. Мехмед — за
Стевчић др. Душан — против
Стојадиновић др. Милан — за
Сулејмановић др. Џафер — отсутан
Тимотијевић Коста — за
Томашић др. Љубомир — против
Томић Светозар — за
Тринајстић др. Динко — отсутан
Убавић Павле — за
Улмански др. Саво — за
Франгеш др. Отон — за
Храсница др. Халидбег — за
Хрибар Иван — за
Цањуга Ватрослав — за
Цветковић Јордан — отсутан
Цукавац Милош — за
Цаковић Милован — за
Шверљуга др. Станко — за
Шиловић др. Јосип — отсутан
Шола Атанасије — отсутан
Шуперина др. Бењамин — за

Претседник др. Желимир Мажуранић: Господо сенатори, изволите чути резултат гласања. Гласало је свега 76 сенатора, од тога 47 за, а 29 против. (Бурно и дуготрајно одобравање у центруму и на десници.) Према томе објављујем да је предлог буџета прихваћен у начелу.

Са вашим пристанком, господо сенатори, ја бих данашњу седницу закључио, а идућу бих за-

казао за сутра, у 9 часова пре подне, са овим дневним редом:

Претрес у појединостима о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансиског закона за 1937/38 годину. Прима ли Сенат овај дневни ред? (Прима.) Пошто Сенат прима, данашњу седницу закључујем.

Седница је закључена у 14.35 часова.